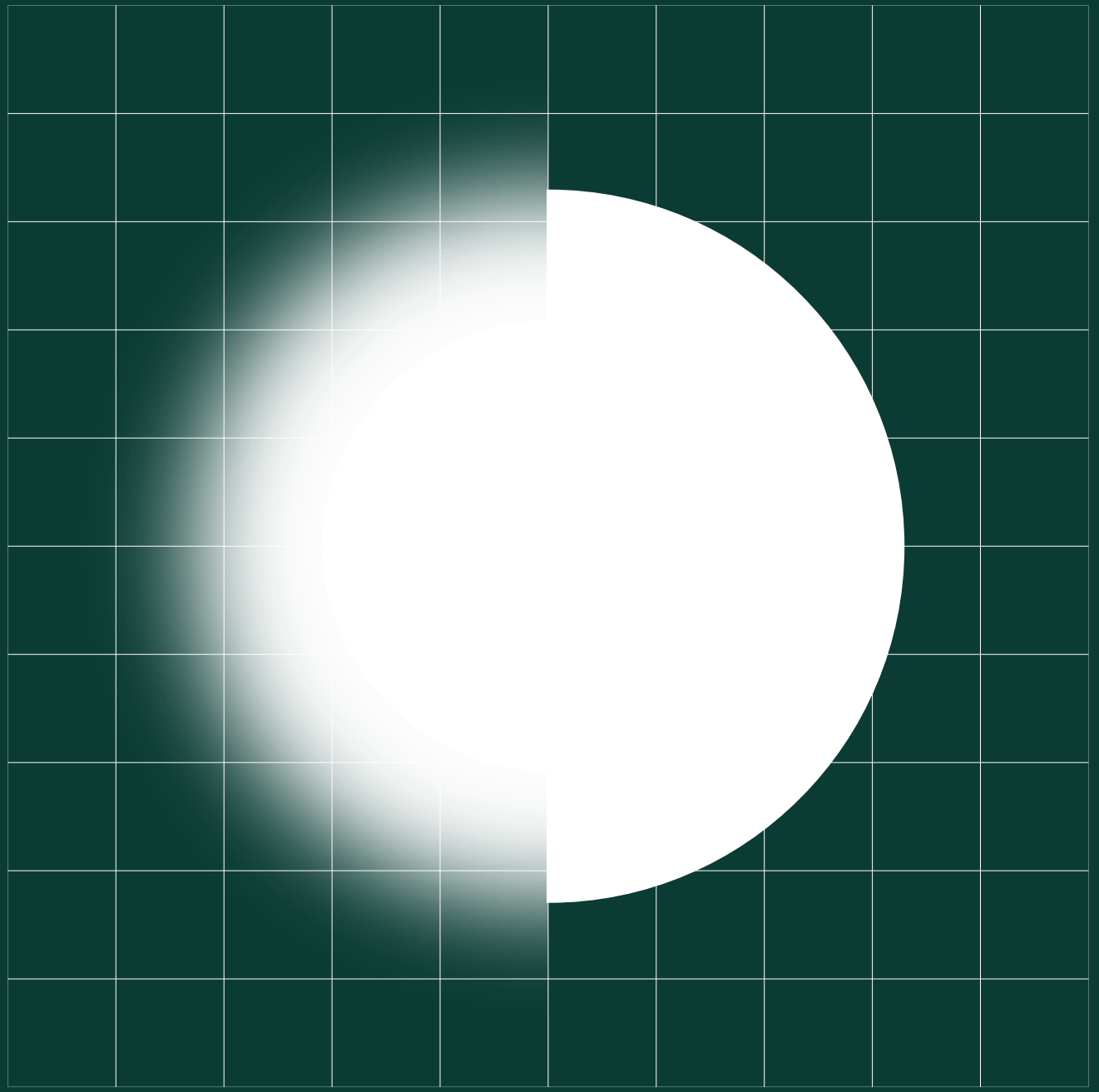
Enestående Forældre – Vidensafdækning

Udarbejdet af
Moos-Bjerre Consultants

For
Enestående Forældre

Indholdsfortegnelse

01 Introduktion og rammesætning

02 Hovedkonklusioner

03 Anbefalinger

04 Definition af målgruppen

05 Litteratursøgning

06 Tema 1: Økonomi

07 Tema 2: Arbejdsmarked

08 Tema 3: Offentlige ydelser og velfærdsstat

09 Tema 4: Fysisk helbred

10 Tema 5: Psykisk helbred

11 Tema 6: Tidspres, omsorg og praktikaliteter

12 Tema 7: Socialt netværk

13 Tema 8: Skilsmisse og co-parenting

14 Referenceliste

Introduktion og rammesætning

Enlige forældre udgør en betydelig og mangfoldig del af de danske børnefamilier og spiller en central rolle i mange børns opvækstvilkår. Samtidig peger både forskning og praksiserfaringer på, at eneforældreskab indebærer særlige strukturelle vilkår, som kan medføre øget sårbarhed – ikke nødvendigvis fordi eneforældre udgør en socialt udsat gruppe i sig selv, men fordi det samlede omsorgs- og forsørgeransvar bæres af én voksen. Dette grundvilkår kan forstærke betydningen af økonomiske ressourcer, arbejdslivets rammer, adgang til støtte og velfærdsstatens indretning.

På trods af eneforældres omfang og samfundsmæssige betydning er den eksisterende viden fragmenteret og ujævnt fordelt. Forskningen har i høj grad fokuseret på enkelte problemstillinger, såsom fattigdom, skilsmisse eller forældres helbred, ofte adskilt fra hinanden og sjældent med en samlet analyse af de strukturelle vilkår, der kendetegner livet som eneforælder. Der mangler derfor et systematisk overblik over, hvilke risikofaktorer der går igen på tværs af forskningsfelter, hvordan de spiller sammen, og hvor der fortsat er væsentlige videnshuller.

Denne rapport er udarbejdet af Moos-Bjerre Consultants for Enestående Forældre med det formål at samle, strukturere og analysere eksisterende viden om eneforældres livsvilkår og risikofaktorer i et nordisk perspektiv. Afdækningen tager udgangspunkt i en systematisk litteraturgennemgang kombineret med kvalitative ekspertinterviews og har fokus på at belyse både dokumenterede mønstre, variationer inden for målgruppen og områder, hvor viden er begrænset eller mangler.

Et centralt sigte med rapporten har været at tydeliggøre, hvad vi ved, hvor viden er solid, og hvor der fortsat mangler systematisk viden, særligt i en dansk kontekst.
Rapportens resultater skal fungere som et vidensgrundlag for Enestående Forældres videre arbejde med interessevaretagelse, strategisk prioritering og udvikling af målrettede indsatser. Samtidig kan afdækningen bidrage til en bredere, mere nuanceret forståelse af eneforældres vilkår og støttebehov blandt beslutningstagere og andre aktører på familie- og socialområdet.

Læsevejledning

Rapporten er opbygget, så den både kan læses i sammenhæng, men også anvendes som opslagsværk, hvor man kan dykke ned i de enkelte temaer efter interesse. Det anbefales dog at læse rapporten samlet, da der er væsentlige overlap mellem temaerne – og dermed også den litteratur, som temaerne baserer sig på.

For et hurtigt overblik kan rapportens hovedkonklusioner læses isoleret, da de samler og opsummerer de centrale fund på tværs af den gennemgåede litteratur.

Det skal bemærkes, at rapporten flere steder anvender betegnelsen "enlige mødre" frem for det bredere "eneforældre". Det skyldes, at hovedparten af den eksisterende forskning på området udelukkende har undersøgt mødre, hvorfor der mangler tilsvarende viden om enlige fædres vilkår.

God læselyst!

Hovedkonklusioner

Hovedkonklusioner I

01

Målgruppen enlige forældre er sammensat og svær at afgrænse entydigt.

Rapporten viser, at hvem der betragtes som enlig forælder afhænger af, om man ser på juridiske forhold, statistiske opgørelser eller det ansvar, der bæres i hverdagen. Definitioner baseret på bopæl og husstand fanger ikke altid forældre, der i praksis står alene med omsorgs- og forsørgeransvaret, fx ved delt samvær. Valget af målgruppedefinition har derfor stor betydning for både viden, synlighed i statistikker og udformningen af indsatser.

02

Eneforældres livsvilkår er i høj grad strukturelt betingede.

Rapporten viser, at eneforældre på tværs af lande har markant højere risiko for lav indkomst og fattigdom end forældre i par. Denne risiko er særligt udtalt for enlige mødre og gør sig også gældende i velfærdsstater med relativt højt ydelsesniveau. Studierne peger på, at den økonomiske udsathed ikke kan forklares alene med individuelle ressourcer, men skal forstås som et resultat af et samspil mellem familieform, arbejdsmarkedstilknytning og velfærdssystemets indretning – ofte beskrevet som *the triple bind* for eneforældre. Husholdninger med én forsørger er derfor mere sårbare over for indkomsttab, faste udgifter og udsving i både arbejdsliv og ydelser.

03

Kort uddannelse og økonomisk udsathed er gennemgående vilkår for eneforældre – også i nordiske velfærdsstater.

Uddannelsesniveau har stor betydning for eneforældres økonomiske vilkår, og kortuddannede enlige mødre er markant overrepræsenteret blandt lavindkomstgrupper. Samtidig viser rapporten, at eneforældreskab i stigende grad er koncentreret blandt mødre med kort uddannelse og små børn, hvor kravene til omsorg er størst. Alligevel understreger litteraturen, at selv langt uddannede og fuldtidsbeskæftigede enlige mødre har højere risiko for økonomisk udsathed end tilsvarende mødre i par. Familieformen indebærer dermed en selvstændig økonomisk risiko, som uddannelse ikke fuldt ud kan neutralisere.

Hovedkonklusioner II

04

Uddannelse og beskæftigelse mindsker risikoen for fattigdom, men ophæver den ikke.

Rapporten viser, at arbejdsmarkedsindkomst er den vigtigste indtægtskilde for eneforældre, men at én indkomst sjældent giver samme økonomiske robusthed som to. For mange eneforældre fører øget beskæftigelse ikke nødvendigvis til økonomisk tryghed, fordi gevinsten ved arbejde ofte udlignes af lav løn, ustabil tilknytning eller reducerede ydelser. Studierne peger på, at beskæftigelse derfor ikke automatisk reducerer fattigdom blandt eneforældre, og at risikoen for at blive "working poor" er højere i denne gruppe.

05

Arbejdets vilkår er afgørende for eneforældres trivsel og muligheder.

Litteraturen viser, at det ikke kun er adgangen til arbejde, men arbejdets organisering og rammer, der skaber sårbarhed for eneforældre. Atypiske arbejdstider, lav fleksibilitet, manglende forudsigelighed og begrænset kontrol over arbejdstiden er forbundet med højt tidspres og øget konflikt mellem arbejde og familieliv. Disse belastninger rammer eneforældre – særligt enemødre – hårdere end forældre i par og påvirker både trivsel, helbred og mulighederne for at fastholde stabil beskæftigelse.

06

Velfærdsstatens indretning spiller en aktiv rolle i at forme eneforældres livsvilkår.

Studierne dokumenterer betydelige forskelle i eneforældres økonomiske sikkerhed på tværs af lande og velfærdsregimer. Disse forskelle kan ikke forklares alene med arbejdsmarkedstilknytning, men hænger tæt sammen med, hvordan ydelser, skatter, barselsordninger og børnepasning er udformet. Velfærdssystemer, der implicit er indrettet til husholdninger med to forsørgere, efterlader eneforældre mere sårbare over for indkomsttab og høje faste udgifter.

Hovedkonklusioner III

07

Effektiv støtte til enemødre kræver et samlet politikmix.

Rapporten viser, at den største fattigdomsreducerende effekt for enemødre opnås gennem en kombination af direkte økonomiske ydelser, adgang til beskæftigelse og tilgængelig børnepasning. Hvis én af disse dimensioner er svag, kan styrker på de øvrige områder ikke fuldt ud opveje det. Studierne dokumenterer dermed, at isolerede reformer – fx udelukkende fokus på beskæftigelse – har begrænset effekt, hvis de ikke ledsages af tilstrækkelig indkomstsikring og støtte til omsorg.

08

Politikkernes konkrete design har stor betydning for deres fordelingsmæssige konsekvenser.

Rapporten viser, at universelle og individuelt tildelte ordninger, såsom barselsrettigheder uafhængigt af civilstatus, kan styrke fædres omsorgsdeltagelse og fungere som en økonomisk buffer for enemødre – også efter samlivsbrud. Omvendt dokumenterer studierne, at beskæftigelsesrettede velfærdsreformer kan øge arbejdsudbuddet på kort sigt, men samtidig føre til øget fattigdom blandt de mest udsatte eneforældre på længere sigt. Hvordan politikker er skruet sammen, er derfor afgørende for eneforældres udbytte herfra.

09

Skilsmisse og co-parenting har stor betydning for eneforældres økonomi og trivsel, men effekterne afhænger af samarbejde, konfliktniveau og den velfærdspolitiske kontekst.

Delt forældreskab er ofte forbundet med bedre økonomiske og helbredsmæssige udfald for mødre, men kun når samarbejdet mellem forældrene fungerer, omkostninger reelt deles, og den offentlige støtte understøtter økonomisk sikkerhed. Bopælsordninger i sig selv kan ikke forklare forskellene i udfald. Tværtimod viser rapporten, at konfliktfyldt co-parenting, svagt samarbejde, begrænsede sociale netværk og manglende praktisk støtte kan fungere som selvstændige og ofte langvarige belastninger for eneforældre. For mange er disse ikke midlertidige problemer, men strukturelle vilkår, der over tid forstærker økonomisk, psykisk og hverdagsmæssig sårbarhed.

Hovedkonklusioner IV

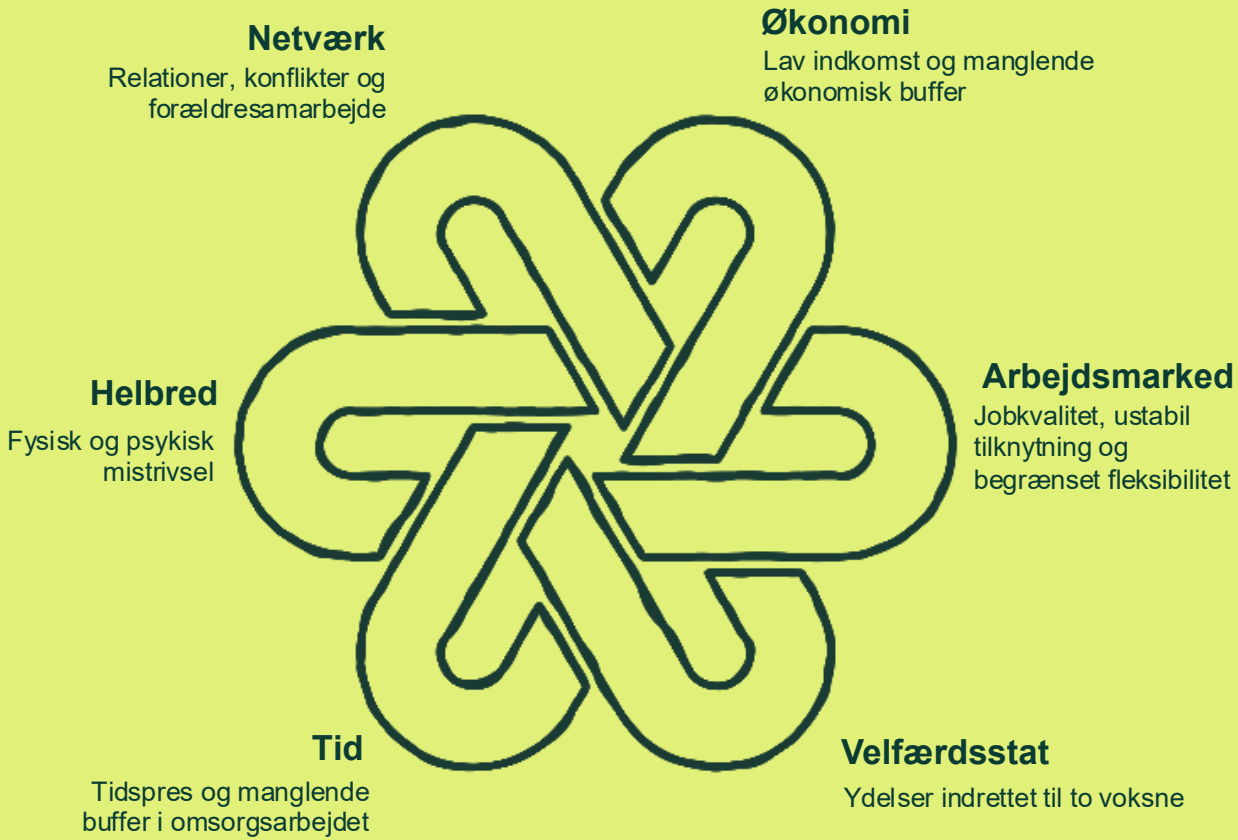
Samspil mellem centrale risikodimensioner i enlige forældres livsvilkår

Litteraturen peger entydigt på, at enlige forældres sårbarhed sjældent kan forklares med én enkelt faktor, men derimod opstår i et samspil mellem flere gensidigt forstærkende risikodimensioner. Figuren samler rapportens hovedfund ved at vise, hvordan økonomi, arbejdsmarked, velfærdsstat, tid, helbred og sociale relationer hænger tæt sammen og tilsammen former eneforældres livsvilkår.

Lav indkomst og manglende økonomisk buffer udgør et centralt grundvilkår for mange enlige forældre, men økonomisk udsathed kan ikke forstås isoleret. Den forstærkes af jobkvalitet, ustabil arbejdsmarkedstilknytning og begrænset fleksibilitet i arbejdslivet, samtidig med at velfærdssystemer ofte er indrettet til husholdninger med to voksne. Hertil kommer et vedvarende tidspres, hvor omsorgs- og forsørgeransvaret bæres alene, hvilket reducerer mulighederne for restitution og håndtering af uforudsete belastninger.

Disse strukturelle vilkår har både fysiske og psykiske konsekvenser og øger risikoen for mistrivsel og helbredsproblemer. Samtidig spiller relationer og sociale netværk en afgørende rolle: Manglende støtte, konfliktfyldt co-parenting eller svage netværk kan fungere som selvstændige risikofaktorer, mens adgang til praktisk og følelsesmæssig støtte kan virke som en beskyttende buffer.

Samlet viser figuren, at sårbarhed blandt enlige forældre er kumulativ og strukturelt betinget. Risici optræder sjældent alene, men ophobes og forstærker hinanden over tid. Det understreger rapportens overordnede konklusion: Effektiv støtte til enlige forældre kræver helhedsorienterede løsninger, der adresserer flere livsområder samtidig, frem for indsatser, der fokuserer isoleret på enkelte problemer.

Figur 1: Samlede risikofaktorer i enlige forældres liv

Hovedkonklusioner V – Viden i dansk kontekst

Hvad ved vi fra Danmark?

- Danmark er et af de lande i Europa med den højeste andel af eneforældre, hvor knap 200.000 børnefamilier lever med en enlig forsørger, svarende til 25 pct. af alle børnefamilier. Denne andel stiger markant med barnets alder og afspejler, at eneforældreskab akkumuleres over tid som følge af skilsmisser og samlivsbrud. Danmark indgår i den internationale litteratur som et klassisk 'dual-earner-samfund', og studier peger på, at fattigdomsrisikoen er lavere i Danmark end mange andre lande, men ikke fraværende. Danmark hører til gruppen af lande med de laveste fattigdomsrater blandt enlige mødre, men uligheden er stadig markant sammenlignet med par-familier.
- Et studiet, der udelukkende anvender dansk data, dokumenterer baggrund af registerdata, at enlige fædre har den højeste all-cause dødelighedsrisiko af alle forældregrupper i Danmark, drevet særligt af selvmord og misbrug. Enlige mødres dødelighedsrisiko varierer desuden afhængigt af vejen ind i eneforældreskab, hvor dem der ikke har en partner i overgangen til forældreskab, har højere risiko end dem, der er blevet enlige efter et brud. Mødrehjælpens rapport (2025) viser desuden at halvdelen af danske familier med enlige forsørgere har oplevet psykisk sygdom eller problemer det seneste år mod 31 pct. blandt samlevende forsørgere.

Hvad mangler der viden om i Danmark?

- Det primære og gennemgående videnshul er, at den eksisterende litteratur giver et begrænset indblik i eneforældres konkrete vilkår i en nutidig dansk kontekst. Eksempler på konkrete videnshuller er:
- Der mangler dansk, praksisnær viden om eneforældrenes arbejdsmarkedssituation: hvilke brancher og ansættelsesformer de befinder sig i, hvilke arbejdstider de har, og hvordan disse vilkår konkret spiller ind på hverdagen. Der mangler tilsvarende viden om enlige fædres livsvilkår generelt og om omfanget af atypiske arbejdstider specifikt.
- Boligforhold er en underbelyst risikodimension. Vi ved meget lidt om, hvordan enlige forældres adgang til passende og overkommelig bolig påvirker deres økonomi og geografi - og dermed deres mulighed for at opretholde netværk og nærhed til fx bedsteforældre.
- Der mangler et livsforløbsperspektiv: vi ved, hvem enlige forældre er på et givet tidspunkt, men ikke hvem der bevæger sig ud af eneforældreskab eller fattigdom, hvornår, og hvilke faktorer der er afgørende.
- Endelig er der begrænset viden om, hvordan eneforældre med etnisk minoritetsbaggrund navigerer i det danske system, og om enlige forældre i atypiske beskæftigelsesformer - selvstændige eller freelancere er tilstrækkeligt dækket af eksisterende støtteordninger.

Anbefalinger

Anbefalinger til Enestående Forældre

1

Bevar et bredt målgruppefokus for at undgå, at eneforældre overses

- Det anbefales at arbejde aktivt for en bred og mangfoldig forståelse af eneforældre som målgruppe, hvor ansvar i praksis – og ikke kun husstand og bopæl – ligger til grund for forståelsen af målgruppen. Rapporten viser, at statistiske opgørelser risikerer at overse forældre, der i praksis står alene med omsorgs- og forsørgeransvaret, særligt ved delt samvær. Det anbefales derfor, at Enestående Forældre fortsat definerer målgruppen bredt og tager udgangspunkt i forældres egen oplevelse af at stå alene med ansvaret for deres barn, når de er sammen med det. En snævrere definition vil indebære risiko for, at forældre med reelle støttebehov falder uden for målgruppen.

2

Prioritér økonomisk støtte og rådgivning, der forebygger akutte sammenbrud i hverdagsøkonomien

- Det anbefales at Eenstående Forældre fortsat retter opmærksomhed mod økonomisk usikkerhed blandt eneforældre - også blandt dem, der er i arbejde. Rapporten viser, at mange eneforældre mangler økonomisk buffer og er sårbare over for udsving som sygdom, jobskifte eller uforudsigelige arbejdstider. Indsatser, der forebygger, at midlertidigt pres udvikler sig til egentlig fattigdom, har derfor stor betydning.

3

Sæt arbejdslivets rammer tydeligt på dagsordenen

- Det anbefales at Enestående Forældre arbejder målrettet med arbejdslivets vilkår som en central risikofaktor for eneforældre. Atypiske arbejdstider, lav fleksibilitet og manglende kontrol over arbejdstiden skaber højt tidspres og øger konflikter mellem arbejde og familieliv. Indsatser og interessevaretagelse bør derfor ikke kun fokusere på beskæftigelse i sig selv, men på mulighederne for forudsigeligt og fleksibelt arbejdsliv, der kan forenes med at stå alene med omsorgsansvaret.

4

Fremhæv behovet for helhedsorienterede løsninger frem for enkeltstående indsatser

- Det anbefales at Enestående Forældre fremhæver, at støtte til eneforældre er mest effektiv, når økonomiske ydelser, adgang til arbejde og børnepasning tænkes sammen. Rapporten viser, at svaghed på ét område ikke kan opvejes fuldt ud af styrke på et andet, og at isolerede indsatser derfor har begrænset effekt. En helhedsorienteret tilgang kan bedre imødekomme de komplekse vilkår, der kendetegner eneforældres hverdagsliv.

Anbefalinger til Enestående Forældre

5

Styrk støtte til eneforældre i overgangsperioder efter samlivsbrud

- Det anbefales at Enestående Forældre har særligt fokus på eneforældre i tiden omkring og efter samlivsbrud. Rapporten peger på, at skilsmisse, co-parenting og især konfliktfyldt samarbejde kan udgøre langvarige belastninger for både økonomi og trivsel. Tidlig og målrettet støtte i disse overgangsfaser kan mindske risikoen for, at konflikter og usikkerhed forstærkes over tid.

6

Understøt sociale netværk og fællesskaber som en central beskyttende faktor

- Det anbefales at Enestående Forældre fortsætter med at styrke indsatser, der understøtter sociale fællesskaber og netværk blandt eneforældre. Rapporten viser, at social støtte fungerer som en vigtig buffer mod økonomisk, psykisk og praktisk belastning, men at adgang til netværk er ujævnt fordelt. Fællesskaber bør derfor ses som en del af løsningen på sårbarhed – ikke kun som trivselstiltag.

7

Prioritér indsatser målrettet eneforældre med ophobede belastninger

- Det anbefales at Enestående forældre bør have særlig opmærksomhed på eneforældre, hvor flere risikofaktorer optræder samtidig, fx lav indkomst, svag arbejdsmarkedstilknytning, helbredsproblemer, konfliktfyldt co-parenting eller begrænset netværk. Rapporten viser, at sårbarhed ofte er kumulativ, og at disse grupper har behov for mere målrettet og sammenhængende støtte.

Definition af målgruppen

Definition af målgruppen I

Definitionen af målgruppen enlige forældre er ikke selvindlysende, og forskellige tilgange afgrænser gruppen forskelligt. Definitionen varierer afhængigt af, om man tilgår den juridisk, statistisk eller oplevelsesorienteret.

Enestående Forældres egen definition er funktionel og i høj grad en oplevelsesbaseret definition. Den handler om ansvar og praksis fremfor husstandsforhold. Her er bredde nøgleordet: Enestående Forældres definition omfatter en mangfoldig gruppe med meget forskellige former for samværsordninger og livssituationer. Det vil sige, at målgruppeforståelsen ikke er en bestemt livssituation, men en fælles erfaring om at være alene om ansvaret, når barnet er til stede.

I forskningslitteraturen anvendes der ikke en fælles formel definition, men den typiske operationalisering er, at en enlig forælder er en forælder, der lever med mindst ét barn uden en samboende partner. Dette er også den gængse tilgang i nordisk forskning.

Eksempel på afgrænsning i forskningen:

”By default, we use the term ‘single parents’ to refer to those parents who raise one or more of their children while not living in the same household as their partner. […] Single parents can live with other adults in the same household, such as grandparents, but not with a (new) partner” (Nieuwenhuis & Maldonado 2018: 2).

”First of all, defining a single parent is less straight forward than it was 20 or 30 years ago”

- Juho Häkönen

Samtidig peger flere forskere i ekspertinterviews på, at sammensætningen af gruppen for enlige forældre har ændret sig over tid. Den finske forsker Juho Härkönen fremhæver, at det med tiden er blevet vanskeligere at afgrænse gruppen præcist. Det skyldes blandt andet, at delt forældremyndighed er blevet stadig mere udbredt, hvilket betyder, at en opgørelse baseret på bopæl i stigende grad undervurderer det reelle antal forældre, der i praksis er alene om ansvaret for deres børn.

Flere forskere fremhæver også situationen, når enlige forældre får en ny partner - og flytter sammen med denne. I flere statistiske opgørelser, herunder også den danske, ophæver dette forælderens status som enlig forælder, uagtet hvilken rolle den nye partner spiller i familien. Det er dog ikke ensbetydende med, at det nye par deler ansvaret for barnet ligeligt. I disse tilfælde fremhæver forsker Peter Fallesen, at eneforældres tidsressource ikke længere koncentreres udelukkende om barnet, men i stedet skal splittes mellem barn og ny partner.

”I don’t think there is a single definition that will capture everything. […] The common way it is measured in in our statistics, either in the Nordics, but also by the European Commission, is a parent who lives with one or more of their own children, but not with a partner.

- Rense Nieuwenhius

Definition af målgruppen II

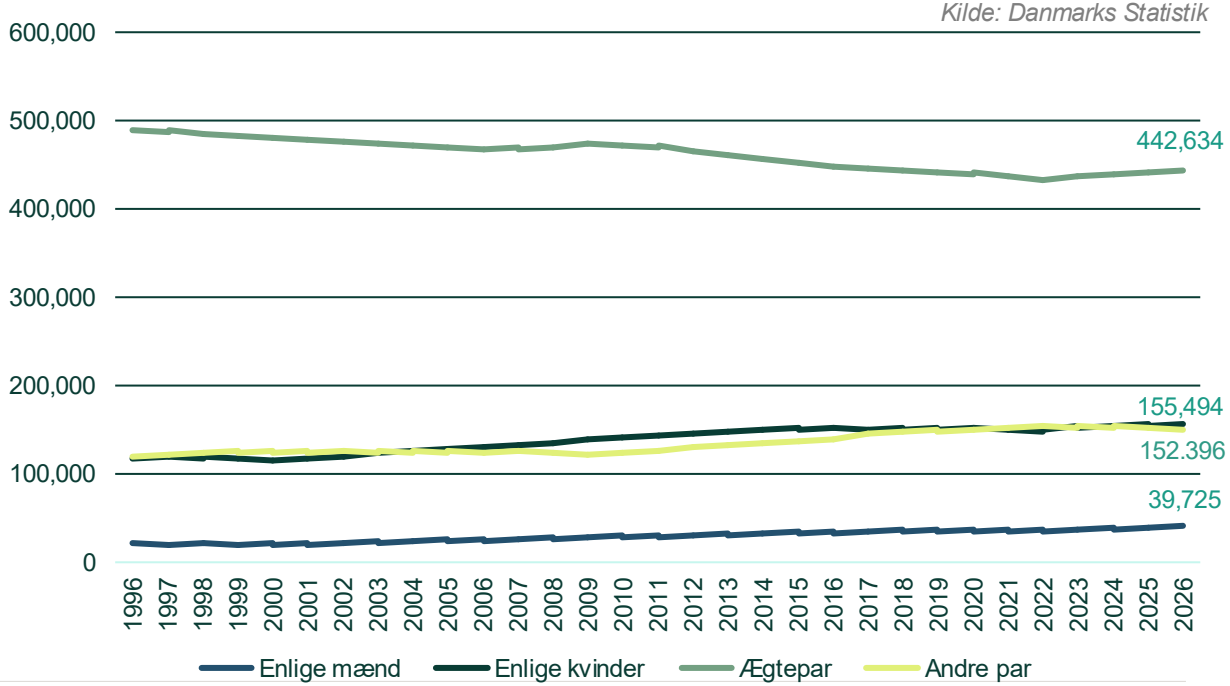
I Danmarks Statistik findes der opgørelser over enlige forældre primært ud fra statistikkerne om 'familietype' og 'husstandstype'. Familiestatistikkerne opgør dog ikke enlige forældre, men familietyperne, enlige mænd og kvinder hhv. Det vil sige, at enlige forældre i praksis opgøres som en kvinde eller mand, der ikke indgår i et par på sin bopæl, og som har mindst ét hjemmeboende barn med forældrehenvisning på adressen. Et barn regnes som hjemmeboende, hvis det er under 25 år og deler bopæl med mindst en af sine forældre. Opgørelserne af enlige forældre i Danmark tager altså udgangspunkt i en kombination af bopæl, forældrehenvisning og familietyper.

Spørgsmålet om, hvornår to forældre udgør et par, er derfor centralt for opgørelsen. Danmarks Statistik opererer med fire partyper: ægtepar, registrerede partnerskaber, samlevende par og samboende par. Opfylder to voksne ikke kriterierne for nogen af disse kategorier, registreres de som enlige i familiestatistikken. Der er dog enkelte grænsetilfælde, særligt for kategorien 'samboende par', hvor definitionen i princippet kan føre til en fejlklassificering; en enlig forælder, der har folkeregisteradresse hos en person af modsat køn, kan i Danmarks Statistisk opgørelse opfylde kriterierne for at indgå i et samboende par, selv om der ikke er tale om et reelt parforhold. Risikoen for fejlklassificering begrænses dog af kategoriens øvrige kriterier, og flere af de interviewede forskere vurderer antallet som beskedent.

Eftersom de statistiske opgørelser af enlige forældre tager udgangspunkt i barnets bopælsadresse, medtages den anden forælder ikke i denne opgørelse, og familier med deleordninger, som fx 7-7-ordninger afspejles derfor ikke statistikkerne. Danmarks Statistik oplyser dog, at forældrehenvisninger i CPR kan kombineres med bopælsoplysninger, hvilket muliggør en opgørelse, der også omfatter enlige forældre uden fælles bopæl med barnet. Dette kan bestilles som en aggregeret opgørelse hos Danmarks Statistiks Consulting-afdeling.

Figur 2: Børnefamilier fordelt efter familietyper*

Kilde: Danmarks Statistik

Målgruppen i dansk kontekst

I følgende præsenteres en række fakta om enlige forældre i Danmark, der primært er baseret på registeropgørelser og VIVEs rapport 'Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2022'. Disse fakta understøttes desuden af øvrige mønstre i litteraturen - også udenfor Danmark - som præsenteres i rapportens øvrige kapitler.

Knap 200.000 børnefamilier lever med en enlig forsørger i Danmark. Det svarer til ca. 25 pct. af alle børnefamilier, og andelen stiger markant med barnets alder. Det kan ses i figur 2, hvor der for 3-årige i gennemsnit er 14 pct. børnefamilier med eneforsørger, mens der for 15-årige er 25 pct.

Materiel velfærd og fattigdom

Familier med eneforsørgere er markant overrepræsenteret i de danske fattigdomsstatistikker. Næsten 8 pct. af eneforsørgerfamilier lever under den relative fattigdomsgrænse, og fra 2016-2021 steg andelen med 2 procentpoint. Det er betydeligt flere sammenlignet med kategorien kernefamilier, hvor 3,1 pct. lever under grænsen. Længerevarende fattigdom er ligeledes hyppigere blandt eneforsørgerfamilier, hvor 5,9 pct. eneforsørgerfamilier har ligget under fattigdomsgrænsen i tre år i træk sammenlignet med 2,3 pct. for kernefamilier.

Skilsmisse og deleordninger

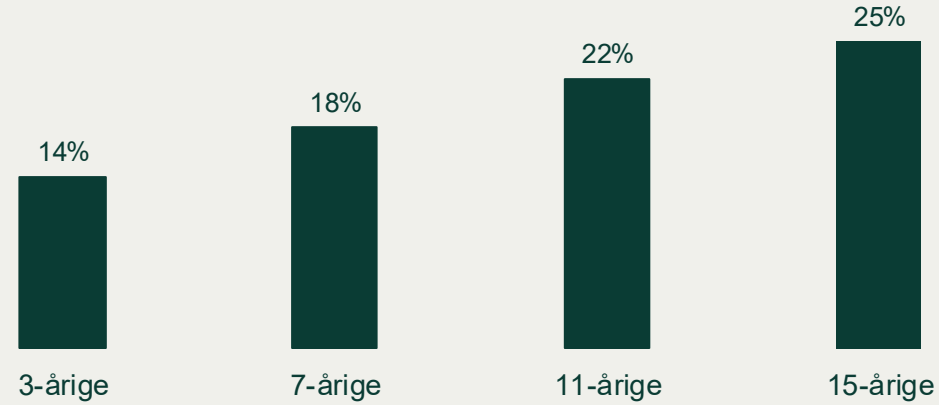
27 pct. af alle 3-15-årige har separerede forældre - hvortil der er en stærk social gradient. Børn af kort uddannede og ikke-beskæftigede forældre oplever forældreseparation to-tre gange så hyppigt som børn af forældre med lang uddannelse, og hvor begge er i beskæftigelse.

I skilsmissefamilier er deleordninger blevet markant mere udbredt i Danmark. Fra 2009 til 2021 steg andelen af skilsmissebørn med en deleordning (børn der bor lige meget eller næsten lige meget ved hver forældre) fra 15 pct til 41 pct.

Helbred

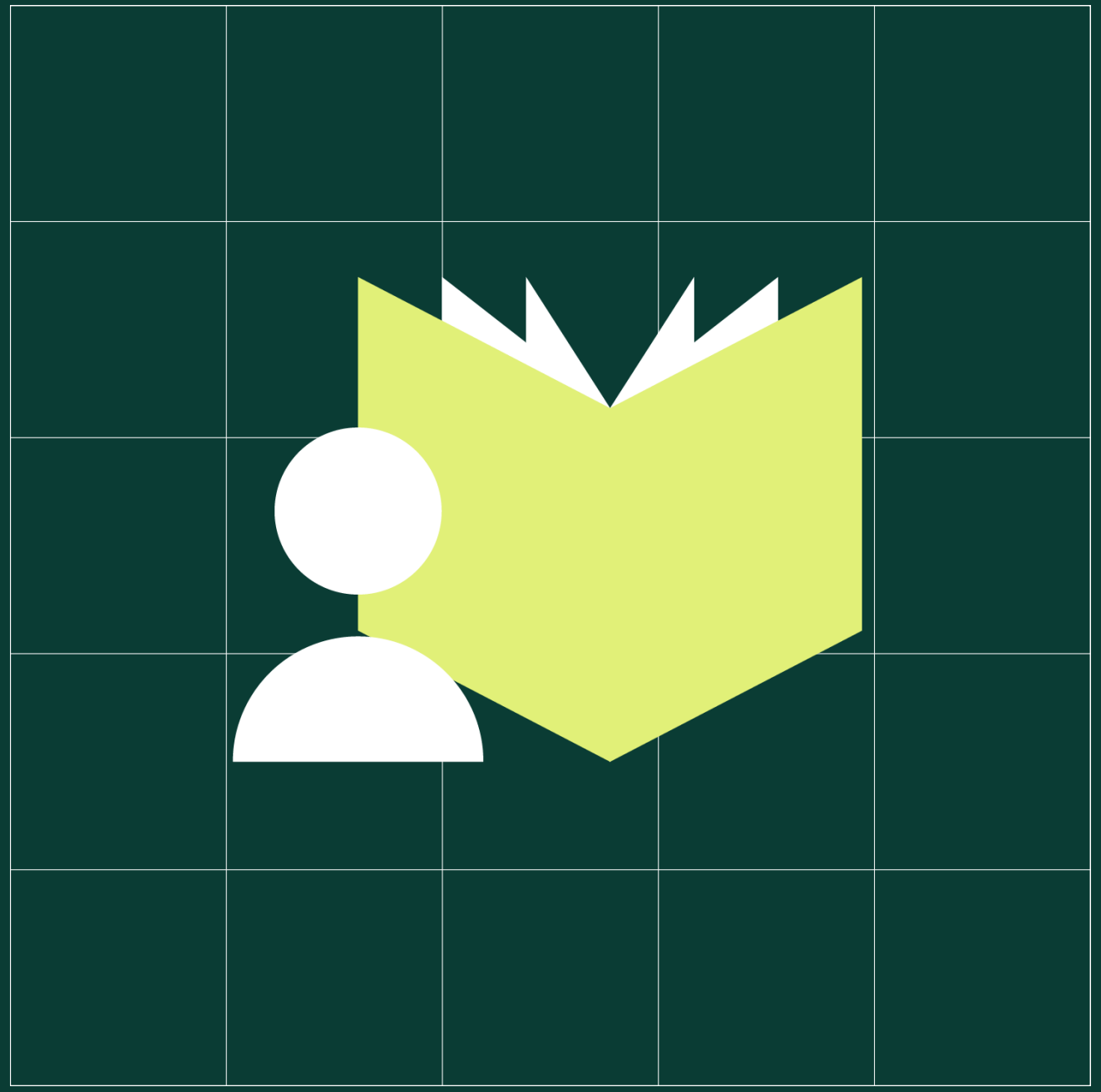
Børn i eneforsørgerfamilier er dårligere stillet på en række helbredsindikatorer sammenlignet med børn i kernefamilier. Langvarig sygdom og handicap forekommer hyppigere blandt børn i eneforsørgerfamilie (11 pct.) sammenlignet med børn i kernefamilier (8 pct). Børn i eneforsørgerfamilier er også overrepræsenteret i overvægt (13 pct.) sammenlignet med andre familietyper.

Figur 3: Børnefamilier med eneforsørger fordelt på barnets alder

Kilde: VIVE. 'Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2022'

Litteratursøgning

Bemærk:

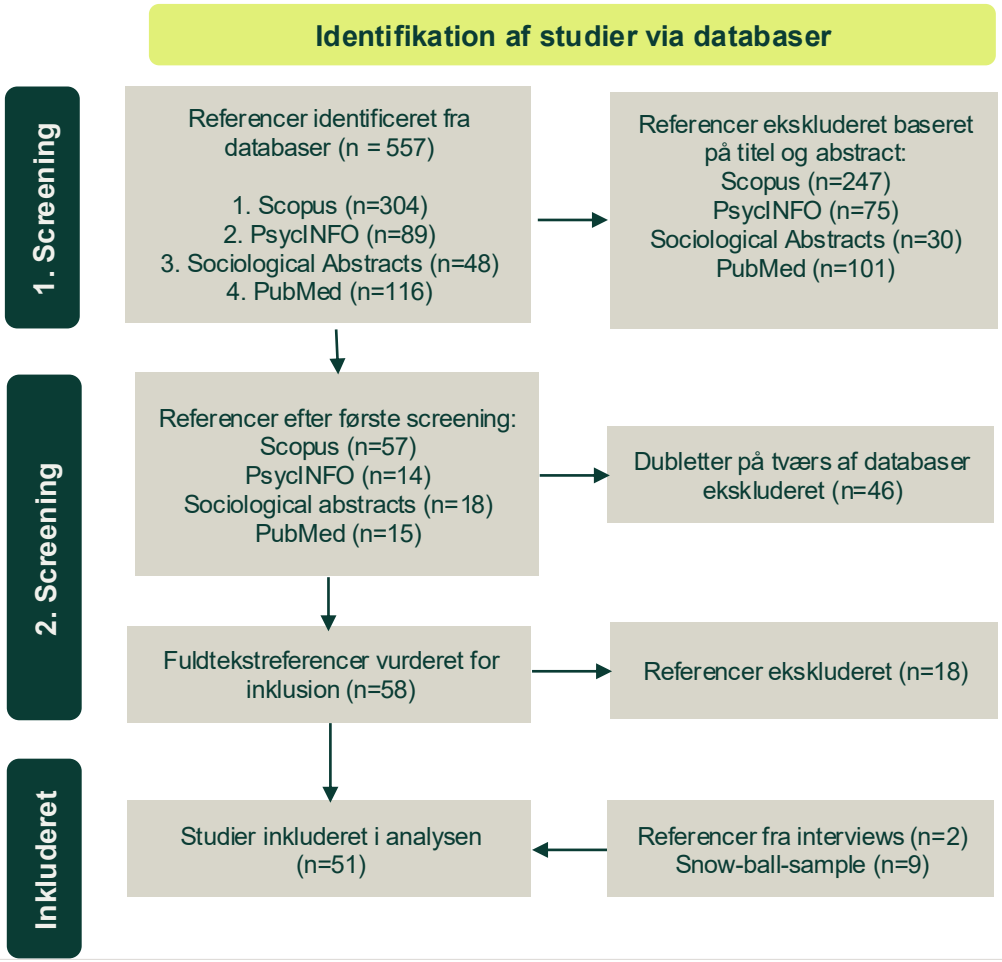
- Studier der omtaler ‘enlige mødre’ undersøger udelukkende denne målgruppe, og sammenligner ikke med enlige fædre.
- Enkelte studier sammenligner enlige mødre med mødre i par, og dette fremgår af teksten, hvor det er tilfældet.

Systematisk litteratursøgning I

Den systematiske litteratursøgning, som denne rapport hviler på, er gennemført med udgangspunkt i en struktureret søgestreng, der er udformet til at opfange forskning om eneforældres og deres livsvilkår på tværs af de udvalgte risikodimensioner. Søgestrengen er bredt forankret således at flest mulige studier om eneforældre inkluderes. Den er designet til at inkludere både brede termer om eneforældreskab og mere specifikke termer knyttet til de centrale risikofaktorer, som afdækningen fokuserer på, herunder økonomisk sårbarhed, fysisk og psykisk helbred, tidsmangel og social fællesskaber samt ensomhed. Søgningen er geografisk afgrænset således at mindst ét nordisk land (Danmark, Norge, Sverige, Finland, Island) skal indgå. Der er desuden sat et tidsmæssigt cut-off, så studier før januar 2010 ekskluderes.

Søgestrengen er anvendt på tværs af fire databaser: Scopus PubMed, PsycINFO og Sociological Abstracts, hvilket affødte 557 studier i alt. Den første screening er gennemført ud fra titel og abstract, hvor 453 studier blev ekskluderet, hvilket efterlod 104 studier. Heraf var 46 dubletter på tværs af de fire databaser, hvilket efterlod 58 unikke studier til nærmere gennemlæsning. Frasorteringen i den første fase kan groft set deles op i tre temaer: Den største gruppe af ekskluderede studier fokuserede på eneforældreskabers eller skilsmissers konsekvenser for børn - et perspektiv der falder uden for denne afdæknings analytiske fokus på forældrenes livsvilkår. En mindre gruppe omhandlede forældre til børn med specifikke diagnoser, primært diabetes og epilepsi.

Figur 4: Systematisk litteratursøgning

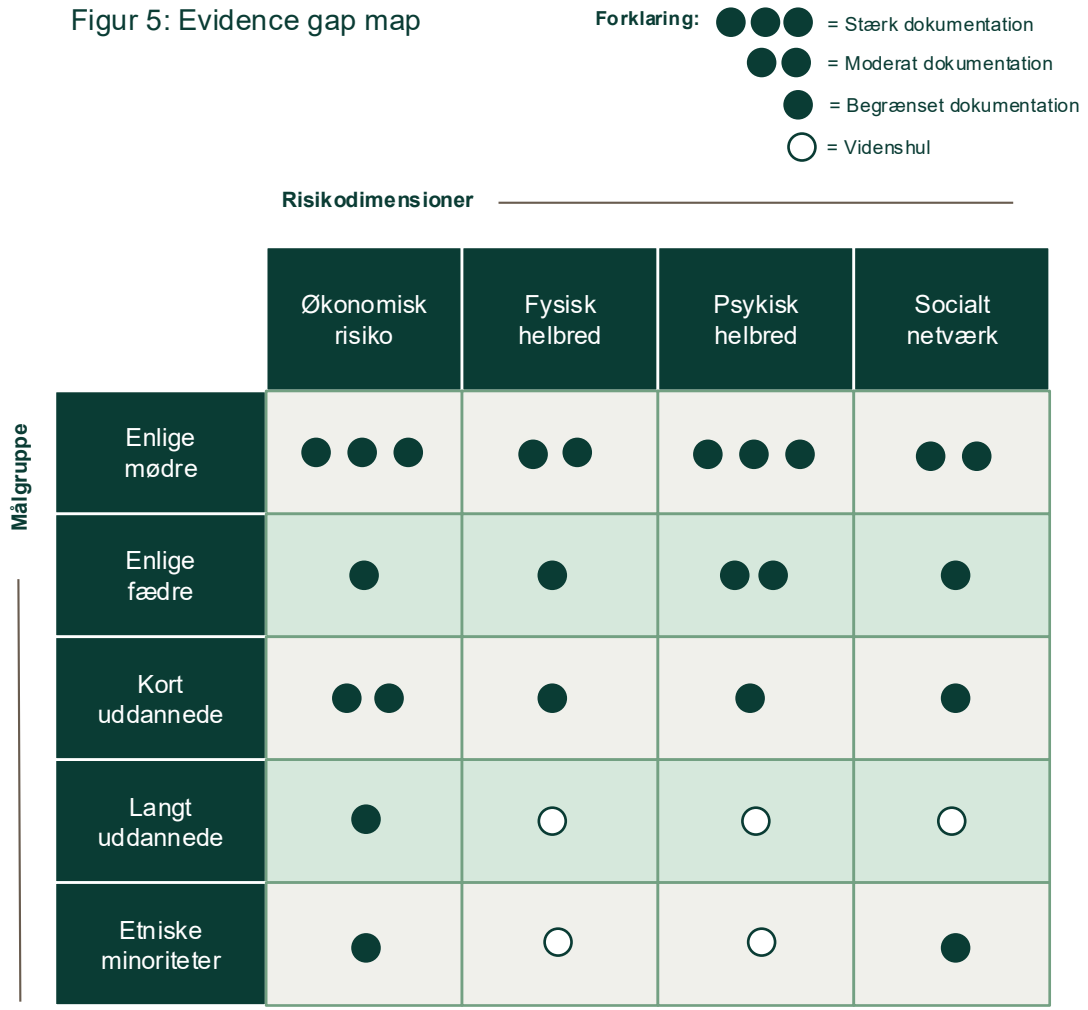
Systematisk litteratursøgning II

Figuren til højre er baseret på den tidligere beskrevet litteratursøgning og giver et overblik over, hvor denne analyse finder solid viden om eneforældres risikofaktorer, og hvor der fortsat er betydelige videnshuller. Den sammenholder centrale risikodimensioner - økonomisk risiko, fysisk helbred, psykisk helbred og socialt netværk - med udvalgte målgrupper blandt eneforældre. Antallet af udfyldte markeringer i hvert felt illustrerer, hvor omfattende og konsistent den eksisterende litteratur er, mens tomme eller svagt markerede felter viser områder med begrænset eller manglende evidens – her kaldet videnshuller.

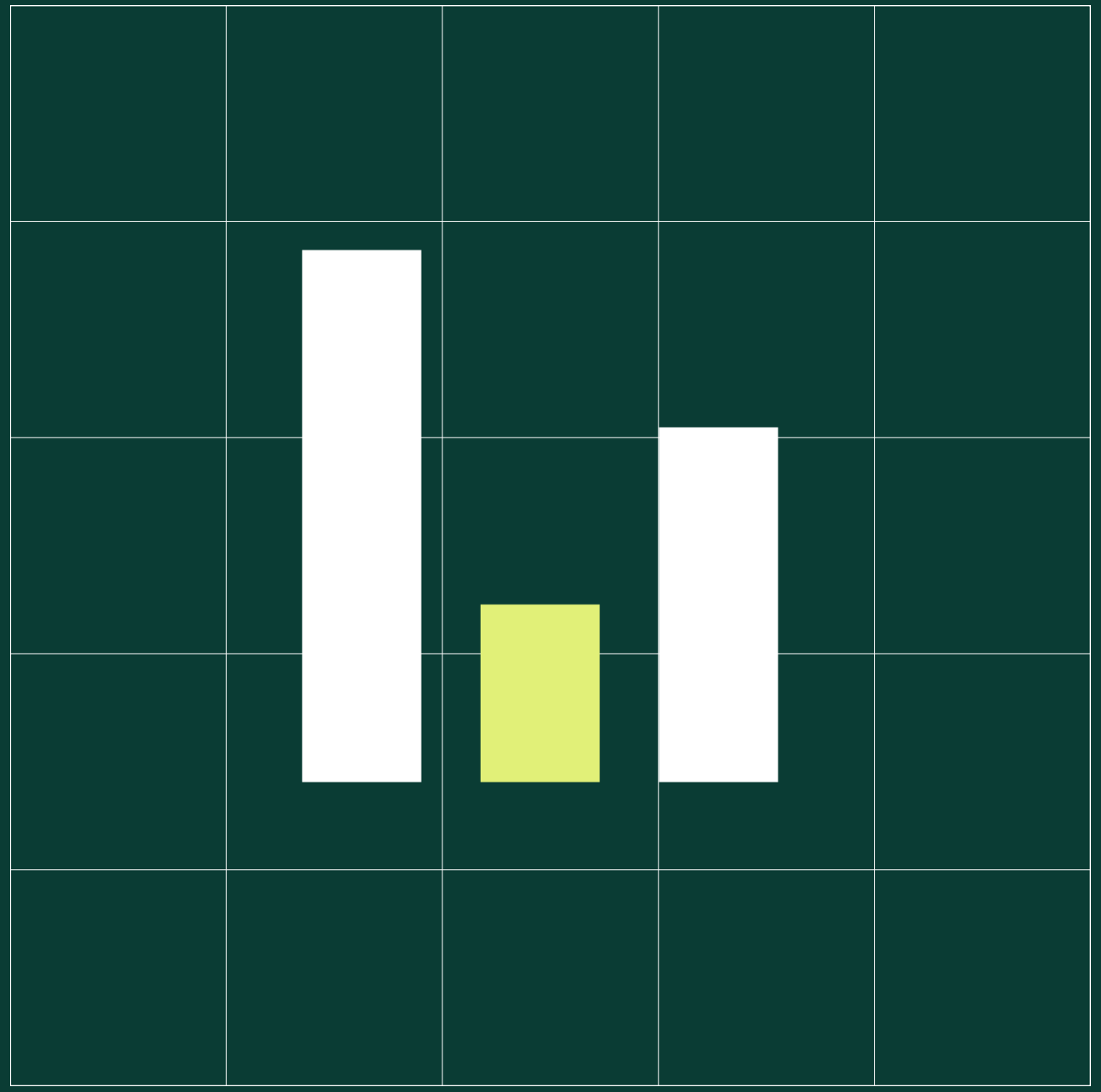
Figuren viser tydeligt, at viden om eneforældres livsvilkår er skævt fordelt. Der findes omfattende og konsistent evidens om enlige mødre - særligt i forhold til økonomisk og psykisk belastning - mens viden om andre grupper, herunder enlige fædre, langt uddannede eneforældre og eneforældre med etnisk minoritetsbaggrund, er væsentligt mere begrænset. Tilsvarende er psykisk belastning generelt bedre belyst end fx fysisk belastning og socialt netværk på tværs af målgrupper.

Figuren kan dermed bruges til at identificere, hvor eksisterende viden er stærk, og hvor der er behov for ny og mere målrettet forskning, særligt i en dansk kontekst. Samtidig understøtter den rapportens overordnede pointe om, at eneforældre ikke er en homogen gruppe, og at risici og støttebehov varierer betydeligt på tværs af både målgrupper og livsområder.

Figur 5: Evidence gap map

Tema 1: Økonomi

'The Triple Bind of Single Parents' - et centralt begreb til at beskrive eneforældres udfordringer og fattigdomsrisiko

- En af de mest fremtrædende udfordringer for enlige forældre, og særligt enlige mødre, er fattigdomsrisiko. Økonomisk sårbarhed blandt enlige forældre er en af de mest veldokumenterede og konsistente fund på tværs af litteraturen. Fattigdomsrisikoen optræder sjældent isoleret, men er tæt sammenvævet med andre strukturelle forhold som uddannelsesniveau, tilknytning til arbejdsmarkedet og udformningen af sociale ydelser, hvilket bl.a. kan forklares ud fra begrebet 'The Triple Bind'. Begrebet stammer fra et centralt studie, hvor det bruges til at forklare, hvorfor udsathed blandt enlige forældre ikke kan reduceres til individuelle karakteristika eller enkeltstående risikofaktorer. Studiet viser, at enlige forældre systematisk befinder sig i et samspil mellem tre strukturelle ulemper: utilstrækkelige ressourcer, svagere eller mere ustabil arbejdsmarkedstilknytning og velfærdspolitiske rammer, der i høj grad er indrettet til husholdninger med to voksne forsørgere. Disse tre dimensioner forstærker hinanden gensidigt. Begrænsede økonomiske og tidsmæssige ressourcer reducerer muligheden for at absorbere indkomsttab, svag arbejdsmarkedstilknytning øger risikoen for lav indkomst og arbejdsløshed, og politikker, der forudsætter fuld beskæftigelse og kontinuerlig tilknytning til arbejdsmarkedet, yder kun begrænset beskyttelse i situationer, hvor omsorgsansvaret bæres af én person (32).

> *It's not just lower education, it's not just poor quality jobs, and it's not just inadequate policies. It's really the combination of those things.*
>
> **- Rense Nieuwenhuis**

- Studiet understreger, at fattigdom blandt enlige forældre derfor ikke opstår som et midlertidigt afvigende fænomen, men som et strukturelt vilkår, der produceres og vedligeholdes gennem samspillet mellem familieform, arbejdsmarked og velfærdsstatens indretning. 'The Triple Bind'-perspektivet peger dermed på, at fattigdom blandt enlige forældre ikke kan afhjælpes gennem isolerede indsatser, men kræver samtidige løsninger, der adresserer alle tre dimensioner (32).

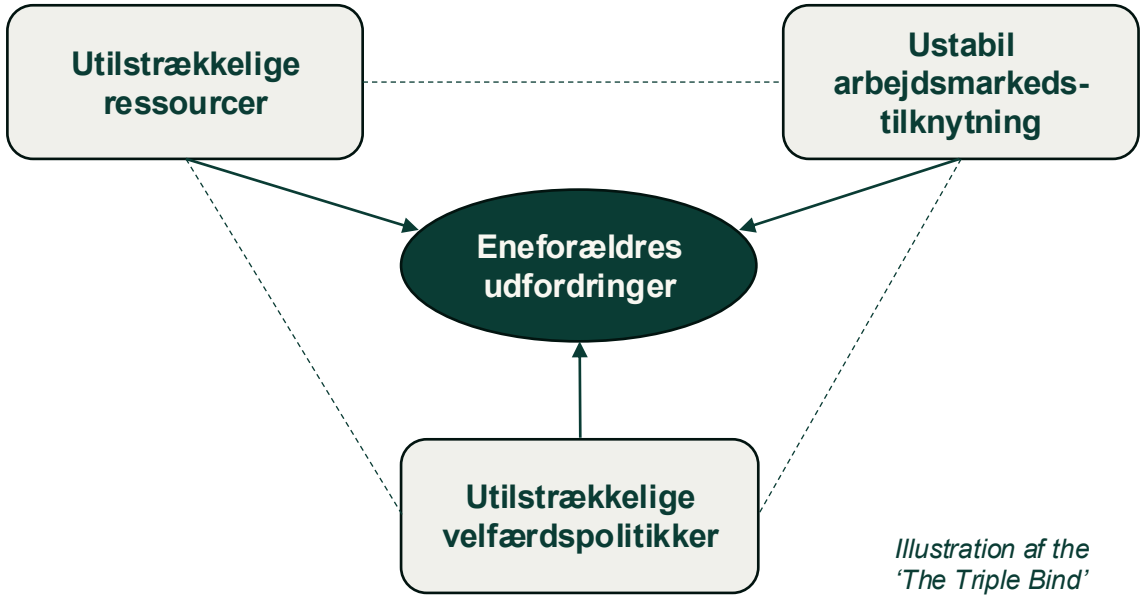

Illustration af the 'The Triple Bind'

Fattigdom blandt kort uddannede eneforældre

- Et komparativt velfærdsstatsstudie viser, at fattigdomsrisikoen blandt enlige mødre varierer meget på tværs af lande, fra meget lave niveauer i Sverige til meget høje niveauer i USA. For kort uddannede enlige mødre har beskæftigelsesfremmende familiepolitikker ofte en mere begrænset effekt på fattigdomsreduktion, fordi gevinsterne ved arbejde ofte er små, og fordi disse mødre i højere grad befinder sig i lavtlønnede eller ustabile job. Studiet peger dermed på, at selv om familiepolitikker kan reducere fattigdom blandt enlige mødre generelt, er de mindst effektive netop for dem, der befinder sig længst nede i indkomst- og uddannelseshierarkiet, hvilket bidrager til at opretholde sociale og økonomiske uligheder blandt enlige forældre (27).
- Et komparativt europæisk studie (3) baseret på register- og surveydata fra otte europæiske lande analyserer udviklingen i enlig moderskab siden 1970'erne og viser, at enlig moderskab i stigende grad er koncentreret blandt kort uddannede mødre. Studiet dokumenterer, at stigningen i enlig moderskab over tid i høj grad drives af en markant vækst blandt mødre med kort uddannelse, mens forekomsten blandt langt uddannede mødre har været mere stabil. Denne uddannelsesgradient er særligt udtalt blandt mødre med små børn, idet kløften mellem kort- og langt uddannede mødre er størst for mødre med børn i alderen 0–4 år. Studiet peger dermed på en dobbelt ulempe, hvor kort uddannede enlige mødre ikke blot har færre økonomiske ressourcer, men også oftere har ansvar for yngre børn, som kræver mere tid og omsorg (3).
- Denne sammenkobling mellem kort uddannelse, enlig moderskab og små børns alder bidrager væsentligt til overrepræsentationen af enlige mødre blandt lavindkomstgrupper og forstærker risikoen for fattigdom (3).
- Et studie baseret på nordiske og europæiske data viser, at uddannelse har stor betydning for, men ikke fuldt ud kan forklare, fattigdom blandt enlige mødre. Studiet dokumenterer, at enlige mødre med kort uddannelse har markant højere fattigdomsrisiko end langt uddannede enlige mødre, primært på grund af svagere arbejdsmarkedstilknytning, lavere løn og større risiko for arbejdsløshed. Samtidig viser studiet, at uddannelsesforskelle ikke kan forklare hele forskellen i fattigdom mellem enlige mødre og mødre i parforhold. Selv enlige mødre med lang uddannelse har en forhøjet fattigdomsrisiko sammenlignet med tilsvarende mødre i par, hvilket peger på, at familieformen i sig selv udgør en strukturel økonomisk risiko. Studiet understreger dermed, at uddannelse er en vigtig beskyttelsesfaktor, men at fattigdom blandt enlige mødre ikke kan reduceres til kun at være relateret til uddannelse (41).

> *It is true that lower-educated mothers are more likely to be single parents than higher-educated mothers. But if you look in terms of poverty, this educational gradient actually explains very little of their poverty risk. It explains a bit, but it is not the whole story.*
>
> **- Rense Nieuwenhuis**

Velfærdsstaten og fattigdomsrisiko blandt enlige forældre

- Et komparativt studie fra Tyskland, Sverige og Storbritannien analyserer udviklingen i fattigdom blandt enlige mødre over perioden 1990–2014 og viser, at både omfanget og årsagerne til fattigdom varierer betydeligt mellem landene. Studiet peger på, at fattigdom blandt enlige mødre ikke kan forklares entydigt hverken gennem individuelle forhold eller gennem brede velfærdsstatskategorier alene. I stedet afhænger udviklingen af en kombination af forandringer i sammensætningen af gruppen af enlige mødre (f.eks. uddannelse og arbejdsmarkedstilknytning) og ændringer i de nationale politiske rammer. Ved at skelne mellem, hvor udbredt enlig moderskab er blandt socialt udsatte grupper, og hvor store de økonomiske konsekvenser er af at være enlig mor, viser studiet, at lande kan have meget forskellige fattigdomsudviklinger trods tilsyneladende lignende velfærdsmodeller. Studiet konkluderer, at forståelsen af fattigdom blandt enlige mødre kræver opmærksomhed på samspillet mellem sociale sammensætninger og politiske ændringer, frem for enkeltstående forklaringer (40).

Basically everywhere, including the Nordic countries, single parents and their children are more likely to be poor than partnered families.

- Juho Härkönen

The majority of single parents aren't poor, at least in the Nordics. The majority are doing fine financially, at least, by common standards. But it doesn't mean they don't have specific challenges.

- Rense Nieuwenhuis

- Et andet komparativt studie analyserer børnebidragssystemer og deres betydning for fattigdom blandt enlige forældre i Finland, Storbritannien og USA. Studiet viser, at selv om børnebidrag udgør en vigtig indtægtskilde for enlige forældre, er børnebidrag sjældent tilstrækkelige i sig selv for at forhindre fattigdom, hvis den enlige forælders arbejdsmarkedstilknytning er svag. Analysen dokumenterer, at børnebidrag i alle tre lande har en tydelig fattigdomsreducerende effekt for enlige mødre, men at effekten varierer betydeligt afhængigt af velfærdsstatens sammensætning. Særligt i Finland trækkes flere enlige mødre ud af fattigdom gennem børnebidrag, hvilket blandt andet hænger sammen med, at staten garanterer udbetaling af børnebidrag, hvis den anden forælder ikke betaler. Samtidig viser studiet, at relativt få fædre, der betaler børnebidrag, falder i fattigdom som følge heraf, og at den samlede effekt af børnebidrag er klart fattigdomsreducerende. På tværs af landene understreger studiet dog, at lønindkomst fortsat er den vigtigste beskyttelse mod lav indkomst for enlige forældre, og at børnebidrag og overførsler alene ikke kan kompensere for manglende eller ustabil arbejdsmarkedstilknytning (15).

So it [side support] is a very important income source for single parent families, and children should always receive financial support from both parents.

- Mia Hakovirta

‘Dual-earner-samfund’ og fattigdom blandt enlige forældre

- I et europæisk komparativt studie på tværs af bl.a. Danmark, Norge og Sverige fremstår fattigdom blandt enlige forældre som tæt knyttet til de institutionelle rammer for indkomst, beskæftigelse og omsorg. Studiet peger i den sammenhæng på, at mange europæiske velfærdsstater i høj grad er organiseret omkring en dual-earner-logik, hvor høj erhvervsdeltagelse blandt begge forældre er centralt. I Danmark ses dette bl.a. ved, at arbejdsmarked og familiepolitik er indrettet ud fra en forventning om, at begge forældre kan være i beskæftigelse, understøttet af relativt billig og tilgængelig offentlig børnepasning. Studiet viser samtidig, at enlige forældre med lave indkomster er særligt udsatte, fordi de skal få økonomien til at hænge sammen med én indkomst og uden mulighed for at dele omsorgsopgaver. Når faste udgifteter til bolig og børnepasning er høje, og når ydelser og skatteordninger kun delvist kompenserer for dette, bliver råderummet begrænset. Derudover viser studiet, at beskæftigelse ikke nødvendigvis beskytter mod økonomisk udsathed, hvis indkomstgevinsten reduceres af høje omkostninger til børnepasning eller bortfald af ydelser. Fattigdom blandt enlige forældre fremstår dermed som et strukturelt problem, der opstår i samspillet mellem indkomstniveau og den konkrete udformning af familiepolitikken, herunder særligt forholdet mellem økonomiske ydelser og adgang til børnepasning (37).

The most important protection from poverty for single parents is having incomes from the labour market. […] But there are challenges for employment because not all countries provide universal childcare, childcare fees might be high, and parents might need to work non-standard hours.

- Mia Hakovirta

- Et studie baseret på svenske registerdata analyserer udviklingen i fattigdom blandt enlige forældre i den erhvervsaktive alder og viser en markant stigning i fattigdomsrisikoen over tid. Studiet peger på, at enlige forældre i et ’dual-earner-samfund’, som det svenske, er særligt udsatte, når de ikke kan falde tilbage på en indkomstbuffer fra familien, hvis indkomsten bortfalder. Kombinationen af øget arbejdsløshed og en gradvis tilbagetrækning af en tidligere veludbygget og inkluderende velfærdsstat har dermed haft uforholdsmæssigt store konsekvenser for enlige forældre. Studiet dokumenterer, at nedskæringer i arbejdsløshedsydelser har forringet den relative indkomstposition for enlige forældre markant, mens par, både med og uden børn, i langt mindre grad er blevet påvirket. Samtidig viser analysen, at individuelle karakteristika hos de fattige forældre kun i begrænset omfang kan forklare denne udvikling, hvilket understreger, at fattigdom blandt enlige forældre i høj grad er strukturelt betinget og tæt knyttet til velfærdsstatens ændrede kapacitet til at beskytte husholdninger med én forsørger (2).

Single parents have significantly higher poverty rates compared to families with two parents, because there is only one provider, one parent who can work.

- Mia Hakovirta

Familier med to voksne har på mange punkter stordriftsfordele og nogle af dem er økonomiske. [...] Livet er bare billigere når man to sammen om en familie.

- Peter Fallesen

Aktiveringsstrategier målrettet enlige forældre har begrænset effekt uden fokus på uddannelse, lønniveau og sociale ydelser

- Et komparativt studie på tværs af Sverige, Frankrig, Tyskland og Storbritannien analyserer effekterne af aktiveringsstrategier rettet mod enlige mødre og viser, at øget arbejdsmarkedsdeltagelse ikke i sig selv har reduceret fattigdommen blandt denne gruppe. I perioden 2003-2008 steg enemødres beskæftigelsesfrekvens markant i alle fire lande, men studiet dokumenterer, at fattigdomsraten enten forblev uændret eller ligefrem steg. Analysen peger på flere forklaringer på denne udvikling. For det første skete beskæftigelsesvæksten primært inden for lavtlønsjobs og deltidsansættelser, som ikke gav en tilstrækkelig indkomst til at løfte enlige mødre ud af fattigdom. For det andet blev de potentielle fattigdomsreducerende effekter af øget beskæftigelse i vidt omfang udlignet af samtidige nedskæringer i sociale ydelser, som mange enlige mødre var afhængige af. Samlet peger studiet på, at aktivering uden samtidig fokus på uddannelse, lønniveau og sociale ydelser kan føre til en situation, hvor enlige mødre i stigende grad er "working poor" snarere end økonomisk selvforsørgende (18).

If policies expect everyone to be employed through active labour market policies and see that as a solution against poverty. But if the labour markets are increasingly precarious, then it's a tall order to particularly single parents who might be lower educated but also don't have the care support of the other parent.

- Rense Nieuwenhuis

- Et komparativt velfærdsstatsstudie viser, at fattigdomsrisikoen blandt enlige mødre varierer meget på tværs af lande, fra meget lave niveauer i Sverige til meget høje niveauer i USA. Studiet analyserer, hvilke familiepolitiske redskaber der er mest effektive til at reducere fattigdom blandt familier med børn, og finder, at familieydelser, generøse barselsordninger og adgang til børnepasning har en tydelig fattigdomsreducerende effekt – særligt for enlige mødre. Samtidig viser studiet, at nogle af disse politikker virker indirekte ved at styrke mødres tilknytning til arbejdsmarkedet, særligt gennem bedre muligheder for at kombinere arbejde og omsorg (27).

I nærheden af nogle af de store byer, så er det jo ikke særlig nemt at have en bolig alene, der kan huse børn, og det kræver nogle gange, især hvis man har lav indkomst, at få de her tilskud og ekstra kontanthjælp.

- Karen Margrethe Dahl

Der er en del af den her gruppe, som har en social slagside, og som tit kan være følsomme overfor ændringer i overførselsindkomster, fordi indkomstgrundlaget bare er lavere.

- Peter Fallesen

Opsummerende om økonomi

Hvad ved vi?

- Fattigdom blandt enlige forældre forstås bedst gennem samspillet mellem uddannelse, arbejdsmarked og velfærdsstatens institutionelle udformning, snarere end gennem individuelle karakteristika alene.
- Uddannelse er en central, men utilstrækkelig forklaringsfaktor for fattigdom blandt enlige mødre. Eneforældreskab i stigende grad er koncentreret blandt kort uddannede kvinder, særligt mødre med små børn, hvor omsorgskravene er størst, og arbejdsmarkedsbegrænsningerne mest udtalte. Kort uddannede enlige mødre har dermed markant højere fattigdomsrisiko end langt uddannede, men selv langt uddannede enlige mødre er mere udsatte end mødre, der lever med en partner.
- Beskæftigelse giver ikke samme fattigdomsbeskyttelse for enlige mødre som for mødre, der bor med en partner, fordi én indkomst sjældent kan kompensere for lave lønninger, ustabil ansættelse og manglen på en sekundær indkomst.
- Politikker, der øger beskæftigelsen, reducerer ikke nødvendigvis fattigdom, fordi reduktionen af sociale ydelser og lav jobkvalitet ofte udligner eller overstiger indkomstgevinsten ved arbejde.

Hvor mangler der fortsat viden?

- Det primære videnshul i dette tema er, at ingen af de inkluderede studier giver et sammenhængende billede af, hvordan uddannelse faktisk omsættes til økonomisk sikkerhed for enlige forældre over tid. Selvom uddannelse entydigt fremstår som en central forklaringsfaktor, er det fortsat uklart, hvornår uddannelse beskytter mod fattigdom, og hvornår den ikke gør, særligt i samspil med jobkvalitet og arbejdstid.
- Derudover mangler der viden om udviklingen i fattigdom over livsforløbet, herunder hvem der bevæger sig ud af fattigdom, og hvem der risikerer at blive fastholdt i langvarig økonomisk udsathed. Samtidig er betydningen af faste udgifter som bolig, børnepasning og andre uomgængelige leveomkostninger kun sporadisk belyst, selvom disse forhold har stor betydning for enlige forældres økonomiske råderum.
- Endelig peger litteraturen på behovet for mere viden om hvordan velfærdsstatens indretning i dual-earner-samfund påvirker enlige forældres risiko for fattigdom, herunder hvilke kombinationer af ydelser, skatter og beskæftigelseskrav der kan reducere fattigdom uden samtidig at øge økonomisk usikkerhed.

Tema 2: Arbejdsmarked

Enlige forældre er mere udsatte på arbejdsmarkedet end forældre i parforhold

- En rapport fra Mødrehjælpen peger på, at enlige forældre er markant mere udsatte på arbejdsmarkedet end forældre i parforhold. Ifølge rapporten står 27 pct. af enlige forsørgere med hjemmeboende børn uden for arbejdsstyrken, sammenlignet med 14 pct. blandt samlevende og gifte forældre. Det betyder, at enlige forældre i langt højere grad befinder sig uden for arbejdsmarkedet og dermed uden adgang til den økonomiske og sociale stabilitet, som beskæftigelse kan give. Samtidig viser rapporten, at enlige forsørgere har højere sygefravær, hvilket øger risikoen for en mere permanent tilknytning i kanten af arbejdsmarkedet. Samlet peger rapporten på, at enlige forældre ikke blot har sværere ved at opnå fodfæste på arbejdsmarkedet, men også er mere sårbare over for at falde ud igen, hvilket kan forstærke økonomisk usikkerhed og afhængighed af offentlige ydelser (51).

Kilde: Mødrehjælpen.dk

Beskæftigelsesgabet mellem eneforældre og par-forældre er vokset markant siden 1990'erne

- Et finsk studie dokumenterer, at beskæftigelsesgabet mellem eneforældre og par-forældre i Finland er vokset markant siden 1990'ernes økonomiske tilbagegang og ikke er blevet lukket igen. Studiet følger udviklingen i Finland over en lang periode fra 1987 til 2018 og viser, at eneforældre i slutningen af 1980'erne havde en beskæftigelsesrate på niveau med par-forældre. Den økonomiske tilbagegang i 1990'erne skabte imidlertid et varigt brud, hvorefter eneforældrenes beskæftigelse haltede efter, også i perioder med økonomisk opsving. I 2018 var beskæftigelsesgabet mellem eneforældre og par-forældre således fortsat på 11–12 procentpoint. Studiet peger samtidig på, at dette beskæftigelsesgab i stigende grad hænger sammen med ændringer i den uddannelsesmæssige sammensætning af eneforældre. Kort uddannede udgør over tid en stadig større andel af de enlige forældre, og netop for denne gruppe er beskæftigelsesgabet i forhold til par-forældre størst. Ifølge studiet kan en væsentlig del af det samlede beskæftigelsesgab forklares ved denne uddannelsesmæssige gradient: Ikke alene er kort uddannede generelt mere udsatte på arbejdsmarkedet, men kort uddannede eneforældre rammes særligt hårdt af arbejdsmarkedets strukturelle forandringer. Eneforældreskab forstærker dermed betydningen af uddannelse som risikofaktor på arbejdsmarkedet, idet kort uddannede eneforældre både har færre ressourcer at trække på og møder større barrierer for tilknytning til beskæftigelse end både langt uddannede eneforældre og kort uddannede par-forældre (17).

  Studiet understreger således, at beskæftigelsesulighed mellem familieformer ikke kan forstås isoleret fra arbejdsmarkedets strukturelle udvikling og uddannelsesulighed, men må ses som resultatet af et samspil mellem familieform, uddannelsesniveau og langsigtede økonomiske omstillinger.

- Flere eksperter udtaler sig om det samme, som det finske studie ovenfor. Blandt andet fortæller Juho Härkönen i et ekspertinterview, at der tilbage i 1980'erne stort set ikke var nogen forskel i beskæftigelse mellem eneforældre og parforældre. Også han peger på, at dette ændrede sig i 1990'erne, og at beskæftigelsesgabet i dag er forholdsvist stort. Han forklarer, i tråd med ovenstående studie, at ca. halvdelen af beskæftigelsesgabet skyldes, at eneforældreskab er mest udbredt blandt kort uddannede.

> *In the late 1980s, there were no employment differences […].*
> *Single mothers were more likely to work than partnered mothers. But that kind of flicked. In the 1990s, and now, the gaps are quite big, so that single parents are clearly much less likely to be working employed than partnered.*
>
> **- Juho Härkönen**

> *Roughly half of the employment gap is because single parenthood has increased among the least educated.*
>
> **- Juho Härkönen**

Atypiske arbejdstider er forbundet med markant højere "arbejde-familie-konflikt" for enemødre end for par-mødre

- Et kvantitativt studie baseret på surveydata fra Finland, Holland og Storbritannien viser, at atypiske arbejdstider, herunder aften- og weekendarbejde, er forbundet med markant højere "arbejde-familie-konflikt" for enemødre end for mødre, der lever med en partner. Studiet dokumenterer, at sammenhængen mellem atypiske arbejdstider og tidsbaseret arbejde-familie-konflikt er stærkere for enemødre på tværs af alle tre lande, og at enemødre generelt i mindre grad end par-mødre oplever, at arbejdet bidrager positivt til familielivet. Samtidig peger studiet på, at nationale forskelle i støttesystemer har betydning: I Holland og Storbritannien er det primært enemødre, der rammes af øget konflikt ved atypiske arbejdstider, mens mønstret i Finland også gør sig gældende for par-mødre. Dette understreger, at arbejdstidernes konsekvenser ikke alene er knyttet til familieform, men også til den institutionelle kontekst, hvori arbejdet udføres (28).

In terms of jobs, access to jobs, but also the quality of jobs, wages, predictable work hours and social policy. Sometimes they're not targeted sufficiently or there's an expectation in social policy, that don't meet the reality of single parents.

- Rense Nieuwenhuis

- Et svensk kvalitativt studie viser tilsvarende, at arbejdets organisering og graden af kontrol over arbejdssituationen udgør en selvstændig belastningsfaktor for lavindkomst-enemødre. På baggrund af dybdegående interviews dokumenterer studiet, at det ikke alene er arbejdstimernes antal, men i særlig grad skiftende vagter, uforudsigelige arbejdstider og begrænsede muligheder for indflydelse på egen arbejdsplan, der skaber stress og gør det vanskeligt at forene lønarbejde med omsorg. Mødrene oplever, at manglende kontrol over arbejdstiden forringer deres mulighed for at praktisere den form for moderskab, de selv opfatter som ønskværdig. Studiet peger endvidere på, at disse belastninger forstærkes af manglende sammenhæng mellem arbejdsplaner og institutionernes åbningstider samt af begrænsede økonomiske ressourcer, som reducerer mødrenes handlemuligheder. Flere mødre beskriver, hvordan de i praksis har svært ved at udnytte velfærdsstatens formelle rettigheder, fordi arbejdets krav ikke harmonerer med institutionelle rammer og støtteordninger. Fundene understreger dermed, at arbejdets karakteristika – herunder fleksibilitet, forudsigelighed og kontrol – har afgørende betydning for eneforældres muligheder på arbejdsmarkedet, og at disse dimensioner fortsat er relativt underbelyste i litteraturen sammenlignet med mere klassiske mål som arbejdstid og beskæftigelsesgrad (34).

It is difficult to find childcare for evenings and weekends, and that affects labour market attachment for single parents.

- Mia Hakovirta

Lang forældreorlov har tydeligere og mere negative konsekvenser for enemødre end for par-mødre

- Et studie viser, at lang forældreorlov påvirker enlige mødre og mødre i par forskelligt. På baggrund af finske registerdata dokumenterer studiet, at lang orlov generelt svækker kvinders tilknytning til arbejdsmarkedet, men at konsekvenserne er større for enemødre end for mødre, der lever med en partner. Enemødre har efter længere orlov både højere risiko for arbejdsløshed og lavere løn end par-mødre med samme orlovslængde.
  Studiet peger på, at forskellen bl.a. hænger sammen med, at enemødre ikke har en partner, der kan støtte økonomisk og praktisk i overgangen tilbage til arbejde. Det gør det sværere for dem at komme godt ind på arbejdsmarkedet igen. Effekterne rammer især mødre, som i forvejen står svagt på arbejdsmarkedet. Studiet peger dermed på et politisk paradoks: en ordning, der er indført for at støtte familier, kan samtidig øge forskellene mellem enlige og par-familier. Resultaterne bygger på finske data og kan ikke uden videre overføres til andre lande (31).

Migration kan intensivere de arbejdsmarkedsmæssige og sociale udfordringer, enlige mødre møder

- Et nyere kvalitativt studie viser, at migration kan intensivere de arbejdsmarkedsmæssige og sociale udfordringer, som enlige mødre møder, ved at føje et yderligere lag til den allerede veldokumenterede sårbarhed ved eneforældreskab. Med afsæt i interviews med litauiske enemødre, der er migreret til Tyskland, Norge og Storbritannien, dokumenterer studiet, hvordan sprogbarrierer, begrænset socialt netværk, usikker beskæftigelse og manglende kendskab til nationale støttesystemer skaber en særligt skrøbelig position på arbejdsmarkedet. Studiet peger på, at udfordringerne er mest udtalte i den indledende migrationsfase, hvor mødrene ofte befinder sig i ustabile job- og boligforhold og har begrænset adgang til både formel og uformel støtte. For flere mødre forstærkes belastningen yderligere af midlertidig adskillelse fra børnene, mens genforeningen i mange tilfælde medfører nye koordinations- og forsørgelsesudfordringer. Studiet argumenterer på den baggrund for en udvidelse af den såkaldte *triple bind*-teori, hvor migration fungerer som et fjerde bindingselement, der kan forstærke samspillet mellem utilstrækkelige ressourcer, svag arbejdsmarkedstilknytning og begrænset politisk støtte. Studiet understreger dermed, at eneforældres arbejdsmarkedsvilkår ikke blot formes af familieform og uddannelse, men også kan være markant betinget af migrationsstatus og adgang til støtte i værtslandet (36).

> *And with some migrant groups, it might be that they don't have that kind of support because the parents are still back in the home country.*
>
> **- Juho Härkönen**

Opsummerende om arbejdsmarked

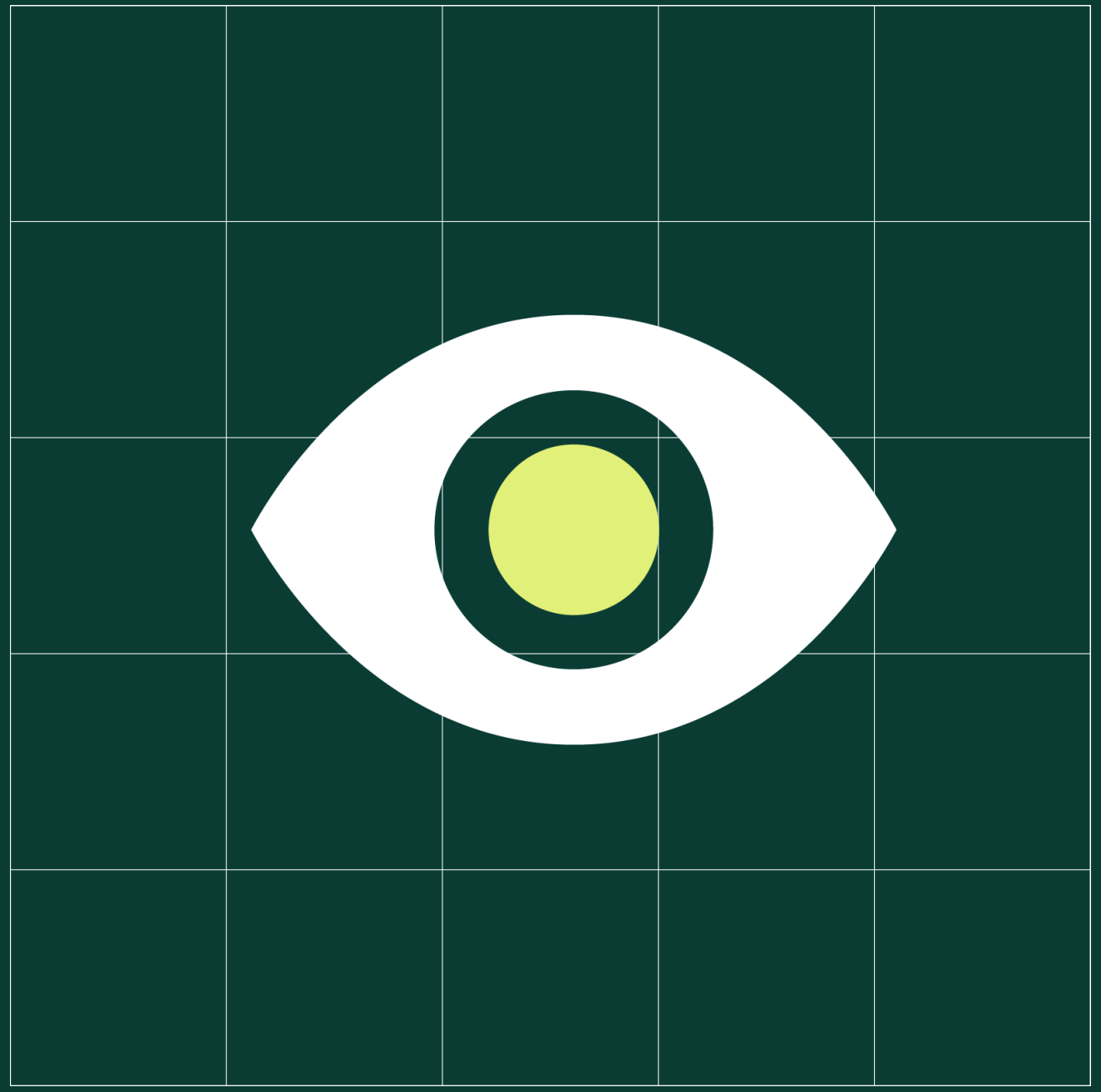
Hvad ved vi?

- For det første dokumenterer litteraturen, at beskæftigelsesgabet mellem eneforældre og par-forældre er vokset markant siden 1990'erne. Dette gab hænger i stigende grad sammen med en uddannelsesmæssig sammensætning, hvor kort uddannede udgør en voksende andel af eneforældre, og hvor netop denne gruppe rammes hårdest af arbejdsmarkedets strukturelle forandringer.
- Derudover viser studier, at det ikke kun er adgangen til arbejde, men også arbejdets karakter, der skaber sårbarhed. Atypiske arbejdstider og manglende fleksibilitet er forbundet med markant højere "arbejde-familie-konflikt", særligt for enemødre. Aften-, natte- og weekendvagter udgør en selvstændig belastningsfaktor.
- Endvidere peger litteraturen på, at arbejdsmarkedseffekterne af familiepolitiske ordninger ikke er ens for enlige og par-forældre. Lang forældreorlov svækker generelt kvinders arbejdsmarkedsposition, men konsekvenserne er tydeligere og mere negative for enemødre, som mangler en partner i overgangen tilbage til arbejde.
- Endelig viser studierne, at eneforældres arbejdsmarkedsvilkår kan forstærkes yderligere af migrationsstatus, hvor sprogbarrierer, svage netværk og usikker beskæftigelse intensiverer de udfordringer, som allerede følger af at stå alene med forsørgelse og omsorg.

Hvor mangler der fortsat viden?

- Der mangler fortsat dansk, praksisnær viden om, hvor eneforældre faktisk befinder sig på arbejdsmarkedet. Vi ved ikke, hvilke brancher og ansættelsesformer de arbejder i, hvilke arbejdstider de har, og hvordan disse vilkår konkret spiller sammen med det at være eneforælder. Der mangler desuden viden om omfanget og konsekvenserne af atypiske og uforudsigelige arbejdstider blandt eneforældre i Danmark
- Særligt mangler der viden om enlige fædres tilknytning til arbejdsmarkedet, da eksisterende forskning i høj grad fokuserer på enlige mødre. Det betyder, at vi har begrænset viden om, hvorvidt og hvordan enlige fædre møder andre – eller lignende – arbejdsmarkedsmæssige udfordringer.
- Endelig mangler der viden om de langsigtede effekter af forskellige familiepolitiske ordninger på eneforældres arbejdsliv, fx hvordan forældreorlov og andre støtteordninger påvirker deres tilknytning til arbejdsmarkedet over tid, og hvem der rammes hårdest.

Tema 3: Offentlige ydelser og velfærdsstat

Effektive familiepolitiske kombinationer reducerer fattigdom blandt enemødre

- Et flernationalt studie analyserer, på tværs af en række OECD-lande, hvilke familiepolitiske instrumenter, der er mest effektive til at reducere fattigdom blandt børnefamilier, samt i hvilken grad disse instrumenter virker indirekte ved at understøtte mødres beskæftigelse. På baggrund af data fra studiet Luxembourg Income Study (LIS)* kombineret med indikatorer for arbejde-familie-politikker viser studiet, at børnepenge, generøs forældreorlov og høj pasningsdækning er blandt de mest effektive redskaber til at reducere fattigdom, særligt blandt enemødre. Studiet finder, at effekten af disse familiepolitiske ordninger er markant stærkere for enemødre end for mødre i par, hvilket afspejler enemødres strukturelt højere fattigdomsrisiko og større afhængighed af offentlige ydelser og institutionel støtte. En del af effekten kan forklares indirekte, idet både forældreorlov og pasning bidrager til at øge mødres beskæftigelse, men studiet understreger samtidig, at direkte overførsler som børnepenge spiller en selvstændig rolle. Endelig peger analysen på, at universelle ordninger generelt er mere effektive end behovsprøvede ydelser, og at variationen i enemødres fattigdomsrisiko på tværs af lande i høj grad kan forklares af forskelle i den samlede familiepolitik (27).

En del af den her gruppe, har en social slagside, og kan være følsomme overfor ting som ændringer i overførselsindkomst.

- Peter Fallesen

- Island har siden 2000 haft en barselspolitik med ligebestemte barselskvoter for begge forældre, som tildeles uafhængigt af forældrenes civilstatus og barnets bopæl. Et islandsk studie undersøger, om denne ordning også har betydning for eneforældre ved at fremme delt omsorg mellem forældre, der bor adskilt, og dermed lette enemødres økonomiske situation. Studiet bygger på fire kohortestudier af førstegangsforældre fra 1997 til 2014 og omfatter både samboende og opsplittede par. Studiet viser, at ligebestemt barselsorlov gradvist har øget fædres omsorgsdeltagelse, også blandt forældre, der ikke bor sammen. Analyser fra de senere kohorter (2009 og 2014) peger på, at øget delt omsorg i barnets første leveår er forbundet med en større sandsynlighed for, at mødre oplever, at det er lettere at få økonomien til at hænge sammen, når barnet er omkring fire år. Resultaterne indikerer dermed, at en barselspolitik, der er designet som kønsneutral og uafhængig af familiestruktur, kan fungere som en økonomisk buffer for enemødre ved at reducere asymmetrien i omsorgsansvar mellem forældrene. Studiet understreger således betydningen af familiepolitiske ordninger, der aktivt fremmer fædres omsorgsdeltagelse – også i familier, hvor forældrene bor adskilt – som et centralt velfærdspolitisk greb til at understøtte eneforældres økonomiske vilkår i barnets tidlige år (23).

**Studiet inkluderer data fra Australien, Østrig, Canada, Tjekkiet, Finland, Frankrig, Tyskland (øst), Tyskland (vest), Ungarn, Irland, Israel, Italien, Luxenbourg, Holland, Polen, Slovakiet, Spanien, Sverige, UK og USA*

Workfare-reformer øger beskæftigelsen på kort sigt, men forstærker fattigdom blandt enemødre på lang sigt

- To norske studier (19 og 33) peger på, at workfare-reformer, der prioriterer beskæftigelsesbetingede ydelser og reducerer overgangsydelsernes niveau og varighed, kan have markante – og modsatrettede – kort- og langsigtede effekter for enemødre.
  Et registerbaseret studie (19) analyserer konsekvenserne af den norske reform af overgangsydelsen i 1998 og viser, at reformen på kort sigt førte til øget beskæftigelse og højere disponibel indkomst blandt enemødre. Samtidig dokumenterer studiet, at reformen på længere sigt fordoblede fattigdomsraten blandt enemødre. For hver 100 kr. i reduceret ydelse formåede mødrene kun at erstatte omkring 65 kr. gennem anden forsørgelse, hvilket peger på en strukturel sårbarhed blandt dem med svag arbejdsmarkedstilknytning og høje omkostninger ved at kombinere arbejde og børnepasning. Reformen genererede samlet set en betydelig økonomisk gevinst for den offentlige sektor, mens omkostningerne i uforholdsmæssig grad blev båret af de mest udsatte enemødre.
  Et supplerende studie (33) kommer frem til beslægtede konklusioner og understreger, at enemødre er markant overrepræsenterede blandt fattige – også i en relativt veludbygget velfærdsstat som Norge. Studiet vurderer reformen fra 1998 og viser, at selvom den øgede arbejdsudbuddet og reducerede fattigdom i et vist omfang, var effekterne begrænsede i forhold til de investerede ressourcer. På baggrund af modellering peger studiet på, at en mere effektiv bekæmpelse af fattigdom blandt enemødre ville kræve et anderledes design af ydelsessystemet, herunder mere målrettede arbejdsincitamenter som fx in-work benefits, der i højere grad tager højde for eneforældres strukturelle vilkår.

Samlet peger de to studier på, at udformningen af velfærds- og beskæftigelsespolitikken er afgørende for dens fordelingsmæssige konsekvenser, og at reformer, der ensidigt fokuserer på arbejdsincitamenter, risikerer at forbedre de offentlige finanser på bekostning af øget økonomisk udsathed blandt allerede sårbare eneforældre.

What works for most families can have reverse effects for some single parents. Minimum income is often below the poverty line – that is a political decision.

- Rense Nieuwenhuis

Let's say, in the ideal system, you would have a system where it does make sense to be employed - but at the same time, if you can't get a job, then you don't fall under the poverty line. And this is of course very tricky to kind of build such a system.

- Juho Härkönen

But since many benefits are basically tied to not having other incomes, but there is this risk of creating these disincentives.

- Juho Härkönen

Kontanthjælpsloftet kan have betydelige konsekvenser for enlige forældre i økonomisk udsatte positioner

- En rapport fra Forælder Fonden peger på, at økonomisk udsathed og vedvarende afsavn udgør et centralt vilkår for mange enlige forældre, særligt blandt dem, der er ramt af langvarig ledighed. Ifølge fondens erfaringer lever mange enlige forældre i en situation præget af overlevelse fra måned til måned, hvor afsavn ikke alene vedrører goder, der bidrager til livskvalitet, men også helt basale fornødenheder. Her viser rapporten, at ca. 25 pct. af økonomisk sårbare (forstået som 'fattige' ud fra den tidligere fattigdomsgrænse i Danmark) enlige forældre oplever basale afsavn som ikke at have råd til lægeordineret medicin, tandlæge eller sociale aktiviteter. Rapporten fremhæver, at politisk bestemte rammer for de offentlige ydelser – herunder særligt kontanthjælpsloftet – kan have betydelige konsekvenser for enlige forældre i økonomisk udsatte positioner. Disse konsekvenser forstærkes yderligere, når lave ydelsesniveauer kombineres med høje boligudgifter, hvilket reducerer forældrenes økonomiske råderum markant. Eksempelvis viser rapporten, at en enlig forsørger på kontanthjælp med ét barn og en husleje på 10.000 kr. om måneden, hvilket ikke er et ualmindeligt niveau i København, kan ende med et rådighedsbeløb på ca. 4.000kr om måneden, hvis kontanthjælpsloftet og 225-timers-reglen rammer samtidig. Samlet peger rapporten på, at offentlige ydelser i deres nuværende udformning ikke altid formår at fungere som en tilstrækkelig buffer mod økonomisk usikkerhed for enlige forældre, og at velfærdsstatens indretning dermed kan bidrage til at fastholde økonomisk sårbarhed i denne gruppe (50).

Opsummerende om offentlige ydelser og velfærdsstat

Hvad ved vi?

- Studierne i dette tema viser, at velfærdsstatens indretning har stor betydning for eneforældres livsvilkår. Velfærdspolitik er ikke blot en baggrund, men spiller aktivt ind på, om eneforældre risikerer fattigdom og økonomisk usikkerhed. Dette er det vigtigste fælles fund på tværs af studierne og danner grundlaget for at forstå andre risikofaktorer.
- Studierne viser også tydeligt, at den mest effektive støtte til enemødre er en kombination af flere indsatser: direkte økonomiske ydelser, mulighed for beskæftigelse og adgang til børnepasning. Hvis én af disse dele mangler eller fungerer dårligt, kan styrker på de andre områder ikke fuldt ud opveje det.
- Samtidig peger litteraturen på, at hvordan ordningerne er udformet, har stor betydning for deres effekt. Universelle ordninger – fx barselsregler, der giver begge forældre ret til orlov uanset civilstatus – styrker fædres omsorgsdeltagelse og bidrager dermed til større økonomisk tryghed for enemødre.

Hvor mangler der fortsat viden?

- Et centralt videnshul er, at ingen af de inkluderede studier analyserer de konkrete danske ydelsessystemer for eneforældre - hverken børnetilskud, boligstøtte, overgangsydelser eller samspillet mellem ydelser og beskæftigelse - i et nutidigt perspektiv. Studie 37 inkluderer Danmark, men baserer sig på data fra begyndelsen af 2010'erne.
- Der mangler desuden mere systematisk viden om de langsigtede fordelingsmæssige konsekvenser af velfærdsreformer, herunder hvordan beskæftigelsesrettede velfærdsreformer, barselspolitik og overførsler påvirker forskellige grupper af eneforældre over tid (fx lavindkomstgrupper, enefædre og migrant-eneforældre).
- Endelig er der begrænset viden om hvordan ydelser og støtteordninger fungerer i praksis for eneforældre, herunder om ordningernes kompleksitet, krav og administration påvirker adgangen til støtte.

Tema 4: Fysisk helbred

Enlige mødre rapporterer dårligere fysisk helbred end mødre, der lever med en partner

- Et studie sammenligner Italien, Sverige og Storbritannien og finder, at enlige mødre har signifikant dårligere helbred end mødre, der har en partner, i alle tre lande. Derudover var de enlige mødre også mere tilbøjelige til at være rygere. Her finder de dog, at velfærdsstaten indretning modulerer størrelsen af uligheden mellem enlige mødre og mødre, der har en partner (7).
- Et andet studie, der er baseret på 27 europæiske studier, understøtter dette, da det finder, at enlige mødre, der ikke bor med en partner, har større risiko for at have dårligt helbred sammenlignet med mødre, som bor med en partner. Ved dette studie finder de også, at velfærdsstaten har betydning for uligheden mellem enlige mødre og mødre, der bor med en partner. Samtidigt finder studier også, at fattige, ikke-uddannede og arbejdsløse enlige mødre har en signifikant dårligere sundhedsstatus end mødre i en mindre udsat socioøkonomisk position (38).
- Der findes forskellige forklaringer på denne forskel, og én af forklaringerne er som nævnt forskelle i velfærdssystemer på tværs af lande. Dog er andre forklaringer også relateret til mødrenes finansielle situation og arbejdsløshed, hvor begge faktorer påvirker enlige mødres selvrapporterede sundhed i højere grad end mødre, der lever med en partners sundhed, hvilket er baseret på et studie, der sammenligner Sverige og Storbritannien (20).

- Et studie, der sammenligner Italien, Sverige og Storbritannien, finder, at kombinationen af eneforældreskab og arbejdsløshed er forbundet med en særligt forhøjet risiko for dårligt helbred blandt enlige mødre. Samtidig viser studiet, at arbejdsløshed i sig selv kun forklarer en mindre del af den helbredsulighed, der observeres mellem enlige mødre og mødre i par, hvilket peger på, at eneforældreskab har en selvstændig betydning for helbredsrisikoen (12).
- En rapport fra Mødrehjælpen viser, at enlige forsørgere i Danmark er hårdere ramt ved fysisk sygdom. Mere end hver fjerde familie med enlige forsørgere har haft fysisk sygdom eller handicap inde på livet i løbet af det seneste år (26 %). Det gælder kun 16 % af familier med to forsørgere. Læg dertil, at dobbelt så mange enlige forsørgere er sygemeldte fra deres arbejdsplads sammenlignet med gifte/samlevende familier (51).
- Et studie fra Sverige finder, at unge og enlige mødre i vid udstrækning benytter de generelle sundhedsydelser, såsom sundhedsplejebesøg og børnevaccinationsprogrammer, på samme niveau som mødre, der bor med en partner. Til gengæld deltager unge og enlige mødre i betydeligt lavere grad i forebyggende og fællesskabsbaserede tilbud, såsom forældregrupper og mødregrupper. Dette kan pege på en potentiel sundhedsmæssig sårbarhed, idet disse tilbud netop har til formål at understøtte forældres trivsel, sundhedskompetencer og sociale netværk, som kan have betydning for mødres sundhed på længere sigt (39).

Enlige forældre oplever dårligere sundhed senere i livet

- Et studie undersøger, hvorvidt enlige mødre i alderen 16 til 49 år havde forøget risiko for at opleve begrænsninger i dagligdagsaktiviteter (ADL) og dårligt selvrapporterede helbred senere i livet (+50 år) på tværs af USA, Storbritannien og 13 europæiske lande. De fandt at enlige mødre havde større risiko for dårligere helbred senere livet, og at denne forskel varierede mellem landene, hvor det kun var i England, USA og de skandinaviske lande, hvor denne forskel var signifikant. Det var bl.a. mødre, der var enlige inden de blev 20 år, mødre som havde været enlige i over 8 år og mødre, der blev enlige som følge af skilsmisse, som var i særlig risiko. Dette peger på, at jo længere mødre er enlige jo større risiko har de for at rapportere dårligt helbred. Resultaterne peger på, at velfærdsstatens kompensationsgrad spiller en central rolle for, de enlige mødres helbredsstatus på langt sigt (4).

- Et andet studie undersøger forskelle i dødelighed mellem enlige og samlevende forældre i Danmark. Det viser, at enlige fædre har den højeste risiko for at dø, især på grund af selvmord og misbrug – dog kan studiet ikke afgøre, om misbrug er en konsekvens af at blive enlig forsørger, eller om det tværtimod er en medvirkende årsag til bruddet, hvilket forfatterne selv fremhæver som en begrænsning. Enlige mødres dødelighed varierer afhængigt af, hvordan de er blevet enlige. Risikoen er højere for dem, der ikke havde en partner ved overgangen til forældreskab, end for dem, der er blevet enlige efter et brud. At få en ny partner mindsker de negative konsekvenser. Derudover har mødre med små børn lavere dødelighed end dem, der bliver enlige, når børnene er teenagere – et fund, der holder, selv når der kontrolleres for forældrenes alder – mens længden af tiden som enlig ikke ser ud til at have betydning (21)

Opsummerende om fysisk helbred

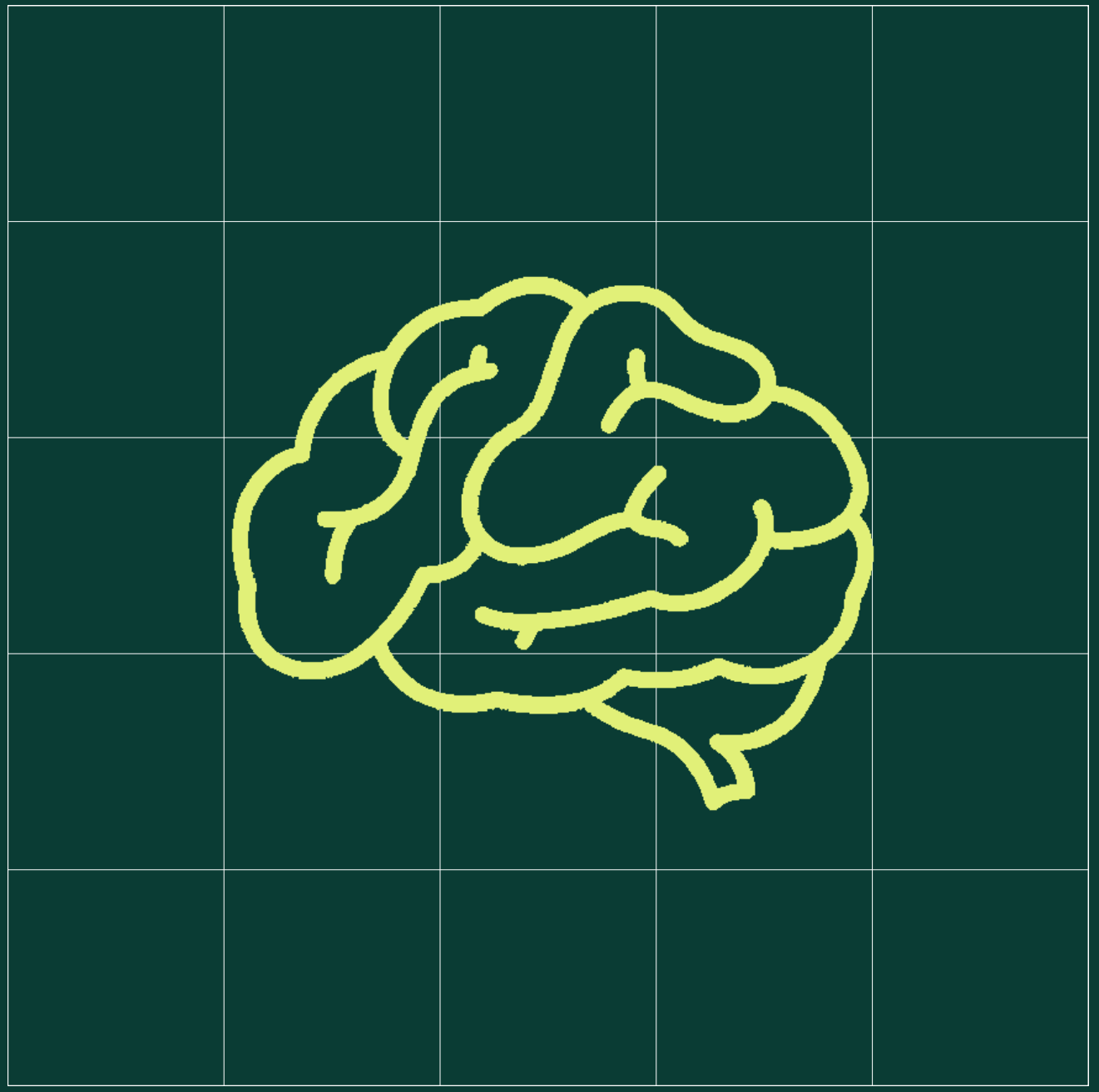
Hvad ved vi?

- Litteraturen viser at enlige mødre generelt rapporterer dårligere fysisk helbred end mødre, der lever med en partner. Dette fund gør sig gældende på tværs af lande og velfærdssystemer, og er også veldokumenteret i lande med stærke velfærdsstater såsom Danmark.
- Studierne peger på, at velfærdsstatens opbygning kan modulere, men ikke ophæve, den ulighed som findes mellem enlige mødre og mødre, som lever med en partner.
- Derudover viser litteraturen også, at mødrenes finansielle situation og arbejdsliv spiller en større rolle for enlige mødres fysiske helbred end for mødre, der lever med en partner.

Hvor mangler der fortsat viden?

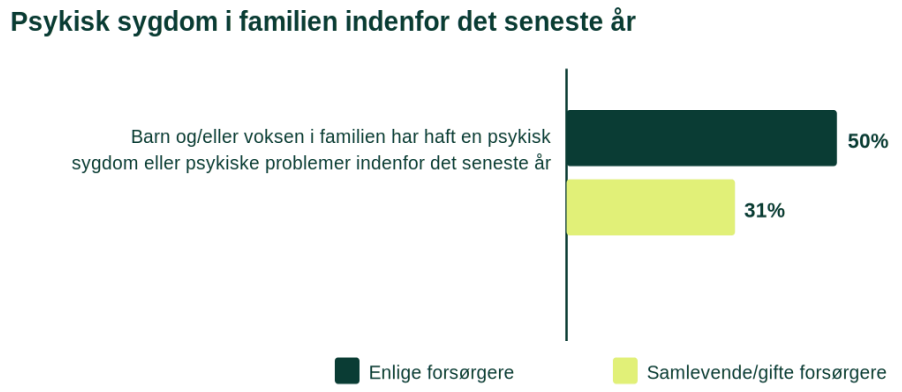
- Mange af de inkluderede studier er baseret på selvrapporterede helbredsmål, og det ville derfor være relevant, at fremtidig forskning fokuserer på mere objektive helbredsmål såsom sygdomsdiagnoser og/eller hospitalsindlæggelser.
- I takt med at der ses en tendens til, at der kommer flere enlige fædre, bliver det særligt vigtigt med et skærpet fokus på denne gruppe set i lyset af deres risiko for dødelighed sammenlignet med enlige mødre.

Tema 5: Psykisk helbred

Eneforældre i Danmark oplever flere problemer relateret til deres psykiske helbred end parforældre

- En rapport fra Mødrehjælpen i 2025 viser, at halvdelen år (50 %) af danske familier med enlige forsørgere har oplevet psykiske sygdom eller problemer som angst, stress eller depression det seneste. Dette er en markant andel sammenlignet med samlevende/gifte forsørgere, hvor det tilsvarende tal er 31 %. Konsekvensen er, at forælderen risikerer at miste deres tilknytning til arbejdsmarkedet og børnene påvirkes negativt af at fysisk og psykisk sygdom fylder en større del af deres opvækst end for andre børn (51).

Kilde: Mødrehjælpen.dk

Enlige mødre har større risiko for symptomer på depression og angst end mødre, der lever med en partner

- Et svensk studie finder, at enlige mødre oftere rapporterer symptomer på fødselsdepression end mødre, der lever med en partner, men at denne forskel ikke forbliver signifikant, når der kontrolleres for sociale og uddannelsesmæssige faktorer. Særligt kort uddannelse fremstår som stærkere risikofaktorer for depressive symptomer end enligt moderskab i sig selv. Resultaterne peger dermed på, at enlige mødres oplevelse af depressive symptomer i højere grad er knyttet til socioøkonomiske vilkår end til familieformen alene (1).
- Et andet svensk studie finder dog, at enlige mødre har en tre gange så stor risiko for depression sammenlignet med mødre der lever i et parforhold. Studiets resultater viser, at der fortsat er en signifikant sammenhæng mellem enlig moderskab og depression, selv når der kontrolleres for genetiske og miljømæssige faktorer (10).
- Et andet svensk studie finder, at enlige mødre har højere risiko for bekymring og symptomer relateret til angst efter der er kontrolleret for en række sociodemografiske faktorer, når de sammenlignes med mødre, der lever med en partner. Dette gælder både for enlige mødre som har en deleordning og som har forældremyndigheden alene, samt for mødre der lever med en ny partner, når de sammenlignes med mødre, der lever, med barnets biologiske far. Den øgede risiko tilskrives bl.a. lavere social støtte og kontakt med familie og venner end mødre, som lever med en partner, oplever (11).
- Et svensk studie finder, at enlige mødre oplever dobbelt så høj psykisk mistrivsel som mødre, der lever med en partner. Dette tilskrives bl.a. økonomiske problemer og mangel på social støtte (16).
- Et finsk studie finder, at vejen ind i eneforældreskab har afgørende betydning for mødrenes psykiske helbred. Særligt blandt mødre, der bliver enlige som følge af separation, ses en markant stigning i brugen af antidepressiva omkring separationstidspunktet, efterfulgt af kun en moderat forbedring over tid. Kvinder, der bliver enlige mødre ved fødselstidspunktet, samt mødre i enkestand, oplever ligeledes mere ugunstige mentale helbredsforløb sammenlignet med kvinder, der ikke er enlige. Studiet finder desuden, at det at finde en ny partner er forbundet med bedre psykisk helbred på tværs af alle grupper af enlige mødre (22).
- Et finsk studiet viser, at adgangen til bedsteforældrestøtte har væsentlig betydning for mødres risiko for depression, og at denne sammenhæng er markant stærkere for enlige mødre end for mødre, der ikke har oplevet separation. Det er særligt, når bedsteforældrene er yngre, i beskæftigelse, ved godt helbred og bor geografisk tæt på, at denne risiko reduceres. Resultaterne peger dermed på, at tilgængelige bedsteforældre fungerer som en central buffer mod depression blandt enlige mødre (26).

Enlige fædre oplever flere symptomer på depression og angst sammenlignet med fædre, der bor med en partner

- Et svensk studie finder, at enlige fædre, der har en deleordning, har større risiko for at opleve bekymring og symptomer på angst sammenlignet med fædre, der lever med en partner. Denne øgede risiko tilskrives bl.a. mindre kontakt med barnet, end fædre, der lever med en partner og barnet, oplever (11).
- Et svensk studie finder, at enlige fædre oplever dobbelt så høj psykisk mistrivsel som fædre, der lever med en partner. Dette tilskrives bl.a. økonomiske problemer og mangel på social støtte. Derudover er alkoholforbrug også en yderligere risikofaktor for psykisk mistrivsel blandt fædrene (16).
- Et andet svensk studie finder, at enlige fædre i den tidlige forældreskabsperiode rapporterer signifikant flere depressive symptomer end fædre, der lever i par, samtidig med at de har en svagere coparenting-relation. De kvalitative analyser peger på, at enlige fædre ofte oplever sig marginaliseret i mødet med sundhedsvæsenet og ikke anerkendt som selvstændige omsorgspersoner. Samlet dokumenterer studiet, at enlige fædre udgør en psykisk sårbar gruppe i den tidlige forældreskabsperiode, og at der er behov for mere målrettet professionel og klinisk støtte, hvor fædre inkluderes som selvstændige omsorgspersoner (24).

Opsummerende om psykisk helbred

Hvad ved vi?

- For enlige mødre viser forskningen et nuanceret billede af psykisk helbred. På den ene side findes der resultater, som dokumenterer, at enlige mødre oftere oplever depressive symptomer og psykisk belastning sammenlignet med mødre, der lever i parforhold. På den anden side peger flere studier på, at eneforældreskab i sig selv ikke nødvendigvis er en selvstændig risikofaktor for depressive symptomer. I stedet ser den øgede psykiske sårbarhed i høj grad ud til at være forbundet med andre samtidige belastninger, herunder kort uddannelseslængde, svag tilknytning til arbejdsmarkedet, økonomiske vanskeligheder og begrænset socialt netværk.
- For enlige fædre peger den mere begrænsede litteratur på, at de ligeledes udgør en psykisk sårbar gruppe. Studier viser forhøjede niveauer af depressive symptomer blandt enlige fædre sammenlignet med fædre i parforhold. Samtidig indikerer forskningen, at enlige fædres psykiske belastninger ofte er tæt knyttet til oplevelser af manglende støtte, en svag coparenting-relation og utilstrækkelig institutionel anerkendelse.
- Derudover peger forskningen på, at overgangen til eneforældreskab har stor betydning for det psykiske helbred. Særligt perioder omkring separation er forbundet med markant forværring i mental trivsel, mens dét at finde en ny partner ofte er forbundet med forbedringer. Samlet set indikerer litteraturen, at psykisk mistrivsel blandt enlige forældre bedst forstås som et resultat af kumulative og kontekstuelle belastninger snarere end familieformen alene.

Hvor mangler der fortsat viden?

- På trods af relativt solid viden om psykisk helbred blandt enlige mødre er der fortsat væsentlige videnshuller. For det første er forskningen klart domineret af studier af enlige mødre, mens viden om enlige fædres psykiske helbred fortsat er begrænset og baseret på få studier. Det betyder, at der mangler viden om, hvorvidt og hvordan psykisk sårbarhed manifesterer sig forskelligt på tværs af køn.
- For det andet mangler der mere viden om variation inden for gruppen af enlige forældre. Der er begrænset systematisk viden om, hvordan psykisk helbred varierer afhængigt af varighed af eneforældreskabet, graden af social og institutionel støtte samt muligheder for at finde en ny partner. Endelig er der et videnshul i forhold til langsigtede mentale helbredsforløb, herunder om og hvordan psykisk mistrivsel aftager, vedbliver eller forstærkes over tid efter ophør af eneforældreskab. Dette begrænser muligheden for at identificere, hvornår indsatser er mest relevante og virkningsfulde.

Tema 6: Tidspres, omsorg og praktikaliteter

Enlige mødre, som har aften- og weekendarbejde, oplever flere konflikter relateret til balancen mellem arbejds- og familieliv

- Et studie foretaget i Finland, Holland og Storbritannien viser, at enlige mødre oplever markant højere grad af konflikter relateret til balancen mellem arbejds- og familieliv end mødre, der lever i par. Dette gør sig særligt gældende, når de enlige mødre arbejder på atypiske tidspunkter såsom aftener og weekender, da de atypiske arbejdstider reducerer enlige mødres mulighed for at koordinere omsorgsarbejdet i familielivet med kravene i arbejdslivet, hvilket skaber mindre mulighed for restitution og derved skaber vedvarende tidspres. Studiet dokumenterer, at konflikten ikke blot handler om antal arbejdstimer, men også om hvordan arbejdstimerne er placereret og manglende fleksibilitet i planlægningen af arbejdstid (28).
- Et svensk studie dokumenterer, at enlige mødre oplever et betydeligt tidspres som følge af manglende kontrol over arbejdstider og begrænsede økonomiske ressourcer. Manglende forudsigelighed og kontrol i arbejdslivet forringer mødrenes mulighed for at planlægge omsorg og daglige opgaver. Tidspres beskrives som tæt forbundet med oplevelsen af utilstrækkelighed i rollen som mor. Studiet viser desuden, at daginstitutionernes åbningstider ofte ikke matcher mødrenes arbejdsplaner, hvilket forstærker tidspresset. Som følge heraf har mødrene vanskeligt ved at udnytte de sociale rettigheder og velfærdstilbud, de formelt har adgang til (34).

Den tid du bruger på driften ændrer sig ikke rigtig [fordi man er enlig forælder]. Altså fordi du skal stadig - barnet skal hentes, barnet skal have mad, barnet skal vaskes.

- Peter Fallesen

If you work, let's say, as a nurse or other irregular jobs, of course, having the childcare access is better than not having the childcare access. But I think it's a good example that speaks to the idea of these tend not to be the best paid jobs.

- Rense Nieuwenhuis

Finland has around-the-clock childcare, which makes a real difference for parents working night shifts.

- Juho Härkönen

COVID-19-nedlukning intensiverede tidspres og omsorgsbyrde blandt enlige mødre

- Et finsk studie viser, hvordan COVID-19-lockdown markant intensiverede tidspres og omsorgsbyrde blandt enlige mødre. Lukning af daginstitutioner og skoler fjernede centrale støttestrukturer og gjorde det i praksis umuligt at kombinere lønarbejde og omsorg. Enlige mødre oplevede samtidig tab af indkomst og adgang til støtte, hvilket forstærkede eksisterende sårbarheder. Dette understøttes af triple-bind-teorien, som siger at enlige forældre er bundet af samspillet mellem utilstrækkelige ressourcer, utilstrækkelig beskæftigelse og utilstrækkelige politiske rammer. Som følge heraf har enlige forældre en forhøjet risiko for fattigdom og oplever betydelige vanskeligheder med at kombinere lønarbejde og omsorgsforpligtelser. Derudover kan den måde, familiepolitikker er organiseret på, enten understøtte eller hæmme enlige forældres og deres familiers trivsel (35).

Samfundsmæssige normer om ”det gode forældreskab” påvirker de enlige forældre

- På baggrund af interviews med finske enemødre i aften- og weekendarbejde viser et finsk studie, at atypiske arbejdstider ikke blot medfører praktiske og tidsmæssige belastninger, men også giver anledning til moralske og identitetsmæssige spændinger. Enemødrene beskriver, hvordan de navigerer i et moralsk terræn præget af stærke kulturelle forestillinger om ”godt moderskab”, hvor mødres fysiske tilstedeværelse i bestemte tidsrum betragtes som normativt ønskværdig. For at håndtere dette pres legitimerer mødrene deres arbejdstider gennem forskellige strategier, herunder ved at fremhæve arbejdet som en strukturel nødvendighed, pege på manglende reelle valgmuligheder, udvikle kompenserende omsorgsstrategier over for børnene og i nogle tilfælde anfægte selve antagelsen om, at atypiske arbejdstider i sig selv udgør en risiko for børnenes trivsel. Studiet viser dermed, at arbejdstidernes struktur kan fungere som en kilde til både praktisk belastning og symbolsk stigmatisering for enemødre, fordi deres arbejdsliv bryder med dominerende normer for forældreskab (29).

- Et svensk studie analyserer, hvordan enlige fædre som primære omsorgsgivere forhandler deres handlemuligheder i krydsfeltet mellem statslige ligestillingsidealer og markedets dominerende normer om moderskab. Studiet viser, at den svenske stats progressive ligestillingsideologi ikke blot udgør en ramme, men aktivt muliggør nye former for omsorgspraksis. Fædrene tiltrækkes af børneomsorg og udviklingen af tætte følelsesmæssige relationer til deres børn, men udøver samtidig en kønnet “good enough”-strategi, der adskiller sig fra de mere intensive omsorgsidealer, som typisk forbindes med mødre. Hverdagsomsorgen formes dermed i spændingsfeltet mellem normer og praktiske vilkår, hvor tid og omsorg prioriteres gennem pragmatiske løsninger snarere end opfyldelse af de eksisterende normer. Samlet viser studiet, at selv dybt forankrede kønsnormer kan forandres, når statslige ideologier giver legitimitet til alternative omsorgsformer, og bidrager dermed med viden om, hvordan køn og politik former hverdagsliv og omsorg i eneforældreskab (30).

Eneforældre med handicap eller langvarig sygdom hos enten forælder eller barn står over for omfattende praktiske udfordringer

- Et studie der sammenligner Danmark og Storbritannien viser, at eneforældre med handicap eller langvarig sygdom hos enten forælder eller barn står over for omfattende praktiske udfordringer i forbindelse med madforsyning. På mikroniveau beskrives vanskeligheder ved indkøb, tilberedning og planlægning af måltider, ofte kombineret med træthed og fysiske begrænsninger. På mesoniveau spiller adgang til transport og lokale butikker en afgørende rolle. På makroniveau dokumenterer studiet markante forskelle mellem Danmark og Storbritannien, hvor utilstrækkelige ydelser i Storbritannien er forbundet med større fødevareusikkerhed. Samtidig viser studiet, at velfærdsydelser i begge lande er utilstrækkelige til at sikre adgang til ernæringsrigtig mad, hvilket gør madforsyning til en vedvarende praktisk belastning blandt enlige forældre med handicap eller langvarig sygdom (6).

Opsummerende om tidspres, omsorg og praktikaliteter

Hvad ved vi?

- Litteraturen viser, at tidspres og praktiske omsorgsopgaver udgør et grundvilkår blandt enlige forældre, idet de varetager alle omsorgs- og forsørgeropgaver alene. Denne tidsbelastning fremstår som selvstændig, men forstærkes af arbejdsvilkår med lav fleksibilitet, atypiske arbejdstider og begrænset kontrol over arbejdstid. Særligt blandt enlige mødre dokumenteres markante konflikter relateret til familie- og arbejdslivet, hvor placeringen af arbejdstid snarere end arbejdets omfang vanskeliggør koordineringen af omsorg, lønarbejde og restitution.
- Derudover viser litteraturen også, at tidspres ikke alene er et praktisk vilkår, men også et normativt og moralsk belastende fænomen, hvor enlige forældre må navigere i stærke forestillinger om "det gode forældreskab". Enlige mødre beskriver, hvordan arbejdstider og hverdagsvalg legitimeres som nødvendige kompromiser, mens enlige fædre udvikler pragmatiske "good enough"-strategier i spændingsfeltet mellem statslige ligestillingsidealer og markedets omsorgsnormer.
- Endelig viser litteraturen, at praktikaliteter som indkøb, madlavning, transport og adgang til service kan udgøre selvstændige og betydelige belastninger, særligt når eneforældreskab kombineres med handicap, kronisk sygdom eller krisesituationer som COVID-19. På tværs af studierne fremstår tidspres, omsorg og praktiske opgaver som tæt sammenvævede og strukturelt betingede vilkår.

Hvor mangler der fortsat viden?

- Der mangler nordisk kvantitativ forskning, der systematisk måler tidsbelastning hos enlige forældre sammenlignet med forældre, der bor sammen. Den eksisterende litteratur er i høj grad kvalitativ, hvilket giver vigtig indblik i mekanismer og oplevelser, men begrænser muligheden for at vurdere omfang og variation.
- Der er begrænset viden om enlige forældres håndtering af konkrete hverdagspraktikaliteter, såsom transport, indkøb og syge børn, og om hvordan disse opgaver belaster, når der ikke er en medforsørger. Dette udgør et særligt markant videnshul i en dansk kontekst.
- Endelig er forskningen skævt sammensat i forhold til målgrupper. Studierne fokuserer primært på enlige mødre i lønbeskæftigelse i Finland og Sverige, mens enlige forældre er underrepræsenterede. Samlet set er der behov for mere systematisk og bredt anlagt forskning, der kan koble tidspres, praktikaliteter og omsorg til forskellige livssituationer og institutionelle rammer på tværs af enlige mødre og fædre.

Tema 7: Socialt netværk

Bedsteforældre og tætte familierelationer har stor betydning for enlige forældre

- Et finsk studie undersøger det sociale netværks betydning for mødres risiko for depression ved at analysere, hvordan bedsteforældrenes alder, helbred, tilknytning til arbejdsmarkedet og afstand til familien påvirker deres mulighed for at yde støtte. Studiet finder, at mødre har lavere risiko for depression, når bedsteforældre er yngre, i beskæftigelse, uden alvorlige helbredsproblemer og bor geografisk tæt på. Disse karakteristika øger sandsynligheden for, at bedsteforældre kan yde konkret og vedvarende støtte i hverdagen. Den beskyttende effekt af støtte fra den nære familie er markant stærkere for enlige mødre end for mødre, der bor med en partner. Resultaterne gælder selv i finsk kontekst, der har en velfærdsstat med relativt høje ydelser og udfordrer dermed antagelsen om, at offentlig støtte kan erstatte støtte fra den nære familie (26).
- Ekspertinterviewet med Juho Härkönen peger ligeledes på, at bedsteforældre og tætte familierelationer kan spille en væsentlig rolle som støtte og beskyttende faktor for eneforældre, idet adgang til hjælp fra den udvidede familie kan gøre en markant forskel i hverdagen.

> *Support from extended family can be a major protective factor. Grandparents and relatives matter a lot.*
>
> **- Juho Härkönen**

- Et studie giver et bredt europæisk perspektiv baseret på register- og surveydata fra 31 europæiske lande på flere generationer, der bor sammen, som støtteform for enlige mødre. Resultaterne viser store geografiske forskelle i, hvordan enlige mødre bor sammen med forældre eller andre familiemedlemmer. I Nord- og Vesteuropa er det sjældent at flere generationer bor sammen, og det ses ofte som midlertidig løsning, mens det i Syd-, Central- og særligt Østeuropa er en langt mere udbredt og mere permanent sammenlivsform. I disse lande fungerer flere generationer, der bor sammen, som en væsentlig støtte, der i praksis kompenserer for svagere velfærdsordninger. I den nordiske kontekst er den centrale pointe, at fraværet af denne samlivsform øger afhængigheden af offentlig og institutionel støtte, hvilket gør eventuelle udfordringer i velfærdssystemet særligt problematiske for enlige mødre (42).

Et godt socialt netværk har betydning for flere faktorer blandt enlige forældre

- Et svensk studie undersøger forekomsten af psykiske belastninger blandt enlige mødre og fædre sammenlignet med forældre, der lever i par, og identificerer de faktorer, der forklarer forskellene mellem grupperne. Resultaterne viser, at både enlige fædre og enlige mødre har markant højere niveauer af psykisk belastning end forældre, der bor sammen. En væsentlig del af denne overrisiko forklares af mangel på social støtte. Det sociale netværk fungerer som en central beskyttende faktor mod psykisk mistrivsel, men adgangen til denne støtte er ujævnt fordelt. Næsten hver fjerde enlige far og hver femte enlige mor rapporterer at mangle social støtte - en andel der er ca. dobbelt så høj som blandt forældre i parhorhold. Derudover viser studiet også, at det afgørende ikke blot er, om støtten findes i generel forstand, men om støtten er konkret, tilgængelig og anvendelig i hverdagen (16).

- En rapport fra Mødrehjælpen viser, at hver sjette enlige forsørger har ingen de kan bede om hjælp i hverdagen til f.eks. indkøb, praktiske gøremål eller pasning af børn. Det er tre gange så mange som blandt samlevende/gifte. Det samme billede ses i forhold til at få hjælp til at få fulgt børnene i skole eller daginstitution. 12 pct. af de enlige forsørgere har ikke nogen at få hjælp af sammenlignet med 4 pct. af samlevende/gifte. Konsekvensen er, at en stor del af de enlige forsørgere står helt alene med hverdagens pligter, også når der opstår modstand og udfordringer, hvor øvrige familier først og fremmest er to forældre, men også har et netværk af venner og familie, der kan træde til. Potentielt kan det føre til øget mistrivsel for de enlige forældre (51).

- Et svensk studie bidrager med en dimension, der ellers er underbelyst i litteraturen, ved at fokusere på enlige mødres forhøjede risiko for at blive udsat for vold. Studiet finder, at enlige mødre har en markant højere risiko for at blive udsat for vold sammenlignet med mødre, der lever med en partner. Risikoen er særligt udtalt blandt enlige mødre med kort uddannelse, lav indkomst samt begrænset socialt netværk til at yde social og praktisk støtte. Dette peger på en tæt sammenhæng mellem social sårbarhed som enlige mor og risikoen for at blive udsat for vold. Studiet viser dermed, at socialt netværk ikke alene har betydning for trivsel og støtte, men også fungerer som en beskyttende faktor mod alvorlige risici, som at blive udsat for vold (25).

I'm not familiar with that research, but I can assume there are effects on social networks and mental health when being a single parent.

- Mia Hakovirta

Opsummerende om socialt netværk

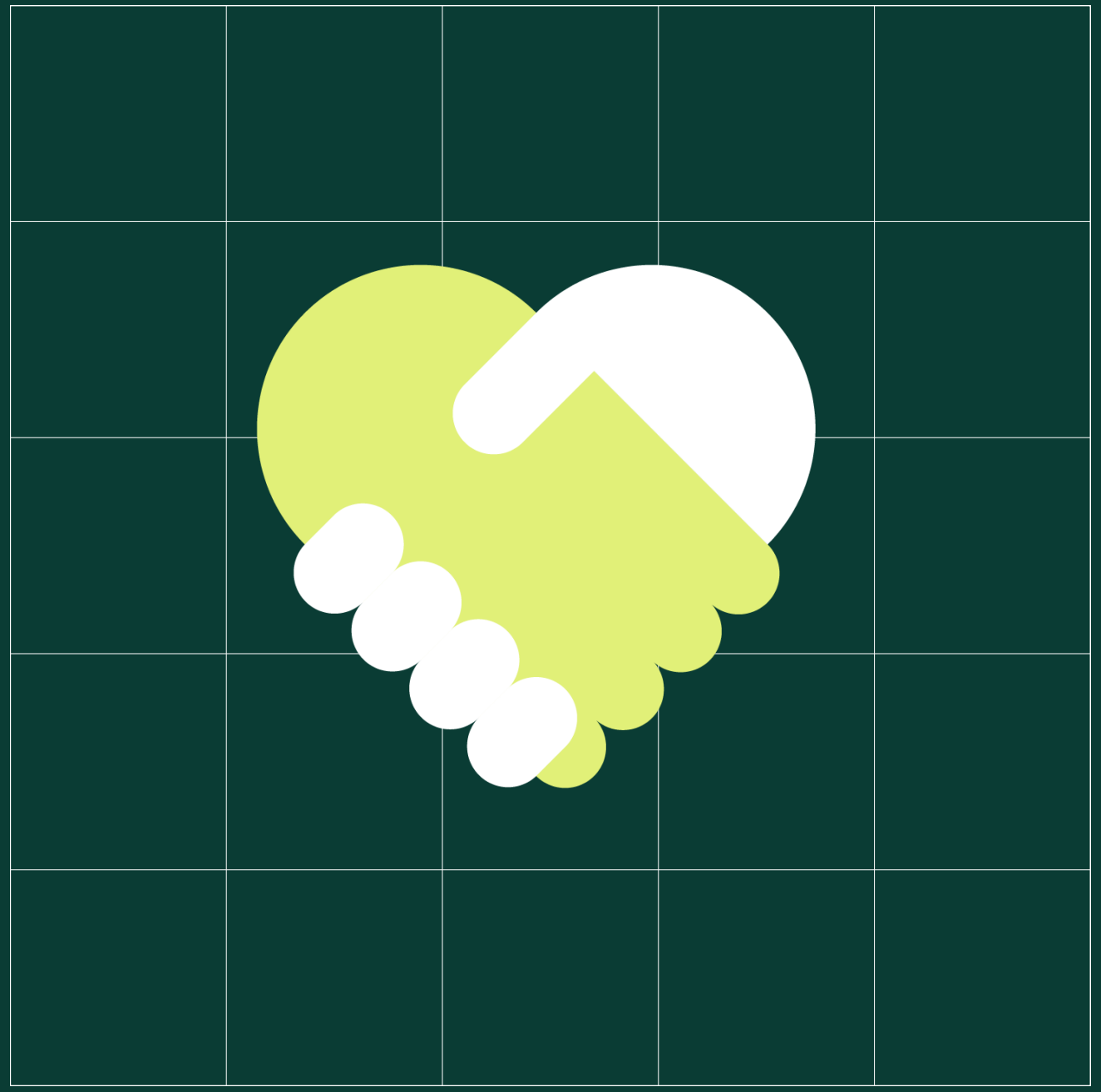
Hvad ved vi?

- På tværs af studierne fremstår det sociale netværk som en central buffer mod negative konsekvenser ved at være enlige forældre. Social støtte har dokumenteret betydning for enlige forældres psykiske trivsel og reducerer risikoen for alvorlig psykisk belastning, særligt blandt enlige mødre og fædre med begrænsede økonomiske ressourcer. Samtidig viser litteraturen, at netværkets betydning ikke kan reduceres til, om støtten findes eller ej, men i højere grad afhænger af støttens omfang og tilgængelighed i hverdagen.
- Studierne peger desuden på, at støtte fra den nære familie, især bedsteforældre, har en selvstændig og beskyttende effekt, særligt for enlige mødre. Denne effekt gør sig gældende selv i nordiske velfærdsstater med relativt høje offentlige ydelsesniveauer, hvilket indikerer, at offentlig støtte ikke fuldt ud kan erstatte familiestøtte. Et bredt europæisk perspektiv viser samtidig store geografiske forskelle i adgang til familiestøtte i form af flere generationer, der bor sammen, hvor denne støtteform er sjælden og midlertidig i Norden, men langt mere udbredt i andre dele af Europa.
- Endelig udvider litteraturen forståelsen af socialt netværk ved at vise, at netværk ikke kun har betydning for trivsel og støtte, men også for sikkerhed og beskyttelse. Lav social og praktisk støtte er forbundet med øget risiko for at blive udsat for vold blandt enlige mødre.

Hvor mangler der fortsat viden?

- Det primære videnshul på dette tema er, at ingen af de inkluderede studier giver et helstøbt billede af, hvordan enlige forældres sociale netværk faktisk er sammensat, og hvilke former for støtte der er tilgængelige, når netværk er til stede, og hvilke konsekvenser det har, når de ikke er. Der mangler studier, der systematisk kortlægger netværksstrukturen hos enlige forældre som gruppe, herunder forholdet mellem familiebaseret støtte og institutionel støtte.
- Derudover er der begrænset viden om, hvornår og for hvem offentlig og institutionel støtte kan kompensere for fraværende familiebaseret støtte, særligt i en nordisk kontekst, hvor flere generationer, der bor sammen, er sjældent. Samlet set peger litteraturen på behovet for mere integreret og detaljeret viden om sociale netværk som både støtte-, beskyttelses- og risikofaktor i de enlige forældres liv.

Tema 8: Skilsmisse og co-parenting

Deleordninger kan både opleves som en ressource og en belastning

- En kvantitativ analyse af skilsmissebørns samvær viser, at deleordninger efter samlivsbrud ofte medfører komplekse hverdagsarrangementer, som stiller høje krav til forældres samarbejde. For enlige forældre betyder skift mellem hjem, institutioner og samvær, at hverdagen kræver betydelig koordinering og fleksibilitet. Rapporten peger på, at deleordninger kan indebære perioder med aflastning, men også perioder med meget højt ansvar, afhængigt af samværsform og samarbejdets kvalitet. Når samarbejdet fungerer dårligt, kan deleordninger forstærke konflikter og øge belastningen i hverdagen for enlige forældre (47).
- En tidligere kvalitativ rapport viser ligeledes, at deleordninger kan opleves som både en ressource og en belastning for familier efter samlivsbrud. Rapporten fremhæver, at når forældresamarbejdet er præget af konflikt, kan deleordninger skabe utryghed og ustabilitet i børnenes hverdag og samtidig øge presset på den enkelte forælder. For enlige forældre kan dette indebære yderligere praktiske og følelsesmæssige belastninger, særligt når koordinering og beslutninger ikke sker i fællesskab. Rapporten peger dermed på, at deleordningers betydning i høj grad afhænger af konfliktniveauet mellem forældrene (48).
- En rapport fra Forældre Fonden bidrager med et praksisnært perspektiv, der tydeliggør, hvordan akutte kriser knyttet til relationen til den tidligere partner ofte forstærker enlige forældres sårbarhed. Ud over de mere strukturelle livsomstændigheder, der kendetegner udsatte enlige forældre, peger rapporten på, at mange forældre samtidig er belastet af konflikter relateret til skilsmissen. Disse konflikter knytter sig typisk til svære samlivsbrud, komplicerede samværs- og deleordninger med børnene samt tidligere relationer præget af vold, og optræder hyppigt i fondens sager. Pointen er, at konflikter ikke blot er et bagvedliggende vilkår, men ofte udgør akutte og vedvarende kriser, som griber direkte ind i forældrenes mulighed for at håndtere hverdagen (50).

> *Vi kan ikke stoppe folk i at gå fra hinanden. Det interessante er, hvordan vi gør livet lettere bagefter – især for dem, hvor samarbejdet ikke fungerer.*
>
> **- Peter Fallesen**

Delt forældreskab frigiver tid til lønarbejde, hvilket bidrager til bedre helbred blandt mødre med skiftevis boende børn

- Et studie (13) leverer et analytisk centralt bidrag ved at skelne mellem forskellige former for eneforældreskab efter skilsmisse og undersøge deres sammenhæng med mødres selvvurderede helbred. Med afsæt i svenske surveydata sammenlignes mødre i fire familiestrukturer, herunder enlige mødre med primær/enefuldforældreskab og mødre med skiftevis boende børn. Studiet viser, at mødre med primær/eneforældreskab rapporterer klart dårligst helbred, mens mødre med delt forældreskab ikke adskiller sig signifikant fra mødre i intakte familier.
  En central forklaringsfaktor er beskæftigelse: Delt forældreskab frigiver tid til lønarbejde, hvilket bidrager til bedre helbred blandt mødre med skiftevis boende børn. Studiet viser samtidig, at kvaliteten af samarbejdet mellem forældrene efter skilsmisse delvist medierer helbredsforskellene. Fundene peger dermed på, at delt forældreskab kan have beskyttende effekter for mødres helbred, men også at disse effekter er betinget af både arbejdsmarkedstilknytning og samarbejdsrelationen mellem forældrene.

- I et interview med Karen Magrethe Dahl fra VIVE, nuancerer hun dog ovenstående pointe. Hun peger på at deleordninger for nogen frigiver tid til lønarbejde, men at det for andre bidrager med mere koordinering og pres i hverdagen.

Dette [deleordninger] giver både samarbejdsudfordringer, men også muligheder for tid, hvor man kan gå på arbejde, og have mulighed for at have tid til at få økonomien og livsmuligheder til at fungere.

- Karen Margrethe Dahl

Tre centrale idealer for post-skilsmisse forældreskab

- Størstedelen af forskningen om skilsmisse og co-parenting er kvantitativ og fokuserer på målbare udfald som økonomi, helbred og fordeling af forældremyndighed. Et studie (5) adskiller sig ved metodisk at rette blikket mod indholdet i co-parenting-samarbejdet gennem en kvalitativ analyse af finske familiefagpersoners forståelser af ideelt post-skilsmisse forældreskab. På baggrund af fokusgruppeinterviews identificerer studiet tre centrale idealer: co-parenting som et personligt forældreskab med individuelt ansvar, barnets bedste som overordnet ledetråd samt behovet for et flydende dagligliv præget af fleksibilitet og praktisk koordinering. Studiet peger samtidig på, at konfliktfyldt co-parenting, manglende fleksibilitet og utilstrækkelig professionel støtte kan udgøre væsentlige risikofaktorer. Samtidig synliggør studiet et centralt videnshul, idet der fortsat mangler forskning, der belyser eneforældrenes egne erfaringer med co-parenting-samarbejdet, samt hvornår konflikter i relationen mellem forældre udgør en selvstændig belastning.

The children with the joint custody, they do better overall. It also requires that the parents can coordinate. This implies that there is less conflict.

- Rense Nieuwenhuis

Børnebidragets betydning for eneforældres økonomi afhænger i høj grad af statens rolle som garant og håndhæver

- Et komparativt studie (9) bidrager med ny viden om børnebidragets rolle i post-skilsmisse-co-parenting, ved at undersøge hvilke bidragsbeløb der forventes fra ikke-samboende fædre til børn, der bor hos lavindkomst- og arbejdsløse mødre. Studiet bygger på vignette-baserede interviews med retslige og sociale myndigheder i fem lande (Colombia, Finland, Peru, Uruguay og USA) og giver dermed indblik i, hvordan bidragsforpligtelser fortolkes og håndhæves i praksis.
  Studiet finder, at der i alle lande undtagen Colombia forventes børnebidrag – også når faderen har lav indkomst – og at bidragsforventningerne i de fleste lande stiger med faderens indtjening. Samtidig peger studiet på betydelige forskelle i de institutionelle rammer for håndhævelse og økonomisk sikkerhed. Finland fremhæves som en særlig case, idet den statsgaranterede børnebidragsordning fungerer som en effektiv beskyttelsesmekanisme for lavindkomst-enemødre, når den ikke-boende forælder ikke kan eller vil betale. I de øvrige lande er manglen på en tilsvarende garanti forbundet med større økonomisk usikkerhed for mødre og børn. Studiet understreger dermed, at børnebidragets betydning for eneforældres økonomi i høj grad afhænger af statens rolle som garant og håndhæver, og peger på behovet for mere sammenlignende forskning i, hvordan bidragsordninger påvirker co-parenting og økonomisk tryghed efter samlivsophør.

De økonomiske konsekvenser af co-parenting er tæt koblet til den politiske og institutionelle kontekst

- En økonomicentreret analyse (14) undersøger, hvordan delt versus alene fysisk forældreskab hænger sammen med mødres økonomiske belastning efter separation, og hvordan denne sammenhæng varierer på tværs af velfærdsstatslige kontekster. Studiet sammenligner separerede mødre i Finland og den amerikanske delstat Wisconsin og analyserer i hvilken grad børnebidrag og omkostningsdeling med faderen medierer økonomiske udfald flere år efter bruddet.
  Studiet finder, at mødre med delt forældreskab i Wisconsin har signifikant lavere økonomisk belastning end mødre med ene fysisk forældreskab, og at denne forskel fuldt ud kan forklares af større omkostningsdeling med faderen. I den finske kontekst er sammenhængen mellem delt forældreskab og økonomisk belastning derimod svagere og ikke statistisk signifikant. Til gengæld viser analysen, at omkostningsdeling med faderen også her er forbundet med lavere økonomisk belastning, uafhængigt af børnenes bopælsordning.
  Studiet illustrerer dermed, at forståelsen af de økonomiske konsekvenser af co-parenting er tæt koblet til den politiske og institutionelle kontekst. I kontekster med stærkere offentlig støtte, som Finland, er mødres økonomi i mindre grad afhængig af faderens bidrag, mens delt forældreskab i højere grad fungerer som en økonomisk beskyttelse i velfærdsstater med svagere sikkerhedsnet. Fundene understreger betydningen af både børnenes bopælsordning og den omgivende policy-kontekst for forståelsen af eneforældres økonomiske vilkår efter samlivsophør.

Konflikter i forbindelse med skilsmisse har betydning for enlige forældres trivsel

- VIVE´s evaluering af den familieretlige reform fra 2019 viser, at samlivsbrud med børn ofte ledsages af komplekse familieretlige forløb, særligt når samarbejdet mellem forældrene er konfliktfyldt. For enlige forældre kan disse forløb indebære betydelige belastninger, idet de ofte står alene med både det praktiske ansvar og kontakten til systemet. Evalueringen peger på, at graden af konflikt og kvaliteten af forældresamarbejdet er afgørende for, hvordan familier klarer tiden efter bruddet, og at højt konfliktniveau kan forlænge og forstærke belastningen for forældrene. Samtidig fremgår det, at familieretlige processer kan opleves som komplekse og krævende, hvilket kan øge behovet for støtte blandt enlige forældre i konfliktfyldte situationer (43).

- En anden rapport fra VIVE viser, at cirka 20-30 pct. af skilsmisseforældre i perioden efter samlivsbruddet har konflikter af en karakter eller et omfang, som medfører kontakt til det familieretlige system. Rapporten viser samtidig, at det er en mindre gruppe af disse forældre, der befinder sig i vedvarende højkonfliktsager med gentagne myndighedskontakter. For enlige forældre kan sådanne konflikter forstærke belastningen ved at stå alene med ansvar og beslutninger og øge behovet for juridisk, praktisk og social støtte (44). Opgørelserne i denne rapport baserer sig dog udelukkende på forældre, der henvender sig til statsforvaltningen, og inkluderer dermed ikke forældre, som søger hjælp til konflikthåndtering andetsteds.

> *And I mean, like the unsurprising result is that it's usually not very good to have a lot of conflict.*
>
> **- Juho Härkönen**

- Endnu en analyse fra VIVE viser, at familieretlige konflikter ikke er et marginalt fænomen, men et tilbagevendende vilkår for en del familier efter samlivsbrud. Rapporten dokumenterer, at selvom mange forældre finder løsninger, er der en vedvarende gruppe, hvor konflikterne fastholdes over tid. Dette har særlig betydning for enlige forældre, da vedvarende konflikter kan gøre det vanskeligt at etablere stabile hverdagsrutiner og forældresamarbejder. Analysen peger på, at disse konflikter ofte er forbundet med sociale og psykiske belastninger, hvilket kan øge sårbarheden blandt enlige forældre (45).

- En nyere analyse peger på, at familieretlige konflikter efter samlivsbrud for en del familier udvikler sig til vedvarende og gentagne forløb i det familieretlige system. Rapporten viser, at selvom mange forældre etablerer samarbejdsløsninger efter bruddet, er der en stabil gruppe, hvor konflikterne fastholdes eller genopstår over tid. For enlige forældre kan dette indebære, at belastningen ikke aftager, men snarere bliver et langstrakt vilkår (49).

> *Sandsynligheden [for konflikt] er højere, hvis man i også har andre vanskeligheder, såsom økonomi og uddannelsesforhold. Og hvis der er kriminalitet, eller hvis der er underretninger på børnene. Hvis der i forvejen er nogle bekymringer.*
>
> **- Karen Margrethe Dahl**

> *Omkring 20 procent af dem, der går fra hinanden, vil over en treårig periode have konflikter. Konflikter, som gør, at de skal have møder i familieretshuset.*
>
> **- Karen Margrethe Dahl**

Enlige forældre med etnisk minoritetsbaggrund kan opleve udfordringer i forhold til at navigere i det danske system

- Et andet studie peger på, at skilsmissefamilier med etnisk minoritetsbaggrund ofte står over for yderligere udfordringer efter samlivsbruddet. Rapporten viser, at sproglige barrierer, kulturelle forskelle og begrænset kendskab til det danske system kan vanskeliggøre samarbejde og kontakt med myndigheder. For enlige forældre i disse familier kan dette forstærke konflikter og gøre etableringen af stabile samværs- og deleordninger mere kompleks. Samlet peger rapporten på, at samlivsbrud ikke rammer alle familier ens, og at sociale og kulturelle faktorer kan bidrage til øget sårbarhed blandt nogle grupper af enlige forældre (46).

Opsummerende om skilsmisse og co-parenting

Hvad ved vi?

- Studierne viser, at børns bopæl og samarbejdet mellem forældre efter skilsmisse har stor betydning for eneforældres økonomi og trivsel. Delt forældreskab hænger ofte sammen med bedre økonomi og bedre helbred for mødre, men det gælder ikke i alle situationer. Effekterne afhænger blandt andet af, om forældrene er i arbejde, deler udgifterne, og om samarbejdet mellem dem fungerer.
- Samtidig viser litteraturen, at co-parenting ikke kun handler om, hvordan samværet formelt er delt, men også om relationen mellem forældrene og de rammer, samarbejdet foregår indenfor. Offentlige ordninger - som børnebidrag og velfærdsstatens generelle støtte - har stor betydning for, hvor meget eneforældre er afhængige af den anden forælders økonomiske bidrag.
- Studierne peger på, at betydningen af co-parenting afhænger af den samfundsmæssige kontekst. I lande med stærk offentlig støtte er de negative konsekvenser ved at være alene med børnene mindre, mens samarbejdet mellem forældre og den anden forælders bidrag spiller en større rolle i lande med svagere velfærdssystemer.

Hvor mangler der fortsat viden?

- Selvom der findes viden om de målbare konsekvenser af skilsmisse og co-parenting, fx økonomi, helbred og bopælsordninger, mangler der stadig viden om, hvordan samarbejdet mellem forældre faktisk opleves i hverdagen. Vi ved for lidt om, hvordan eneforældre selv oplever samarbejdet med den anden forælder, og hvilke belastninger og ressourcer co-parenting indebærer i praksis.
- Endelig er der begrænset forskning i dansk kontekst. Der mangler især viden om, hvordan bopælsordninger, børnebidrag og offentlige ydelser spiller sammen med eneforældres arbejdsliv og trivsel efter skilsmisse.

Referenceliste

Referenceliste I

1. Agnafors, S., Bladh, M., Svedin, C.G. & Sydsjö, G. (2019). *Mental health in young mothers, single mothers and their children.* https://doi.org/10.1186/s12888-019-2082-y

2. Alm, S., Nelson, K. & Nieuwenhuis, R. (2020). *The Diminishing Power of One? Welfare State Retrenchment and Rising Poverty of Single-Adult Households in Sweden* 1988–2011. https://doi.org/10.1093/esr/jcz053

3. Berghammer, C., Matysiak, A., Lyngstad, T.H. & Rinesi, F. (2024*). Is single parenthood increasingly an experience of less-educated mothers? A European comparison over five decades.* https://doi.org/10.4054/DemRes.2024.51.34

4. Berkman, L.F., Zheng, Y., Glymour, M.M., Avendano, M., Börsch-Supan, A. & Sabbath, E.L. (2015). *Mothering alone: Cross-national comparisons of later-life disability and health among women who were single mothers*. https://doi.org/10.1136/jech-2014-205149

5. Böök, M.L., Terävä, J. & Zartler, U. (2026). *Ideal features of post-divorce co-parenting: family professionals' constructions*. https://doi.org/10.1332/20467435Y2025D000000058

6. Brannen, J., O'Connell, R. & Ditlevsen, K. (2024*). Feeding the family with a disability or long-term health condition: Lone-parent families at risk of food insecurity in England and Denmark.* https://doi.org/10.1108/S0195-631020240000037003

7. Burström, B., Whitehead, M., Clayton, S., Fritzell, S., Vannoni, F. & Costa, G. (2010). *Health inequalities between lone and couple mothers and policy under different welfare regimes – The example of Italy, Sweden and Britain.* https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.11.014

8. Christopher, K. (2022). *Caregiving, welfare states and motherhood poverty. I: The Triple Bind of Single-Parent Families*. https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315811208-13

9. Cuesta, L., Bucheli, M., Meyer, D.R. & Hakovirta, M. (2025). *How much are fathers asked to contribute when children live with low-income mothers? New evidence from Colombia, Finland, Peru, Uruguay, and the United States*. https://doi.org/10.1017/ics.2025.10075

10. Dinescu, D., Haney-Claus, M., Turkheimer, E. & Emery, R.E. (2018). *Associations Between Lone Motherhood and Depression: A Co-twin Control Study*. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63295-7_13

11. Fritzell, S., Gähler, M. & Fransson, E. (2020). *Child living arrangements following separation and mental health of parents in Sweden*. https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2019.100511

Referenceliste II

12. Fritzell, S., Vannoni, F., Whitehead, M., Burström, B., Costa, G., Clayton, S. & Fritzell, J. (2012). *Does non-employment contribute to the health disadvantage among lone mothers in Britain, Italy and Sweden?* https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2011.09.007

13. Fritzell, S.C. & Gähler, H.M. (2017). *Family structure, child living arrangement and mothers' self-rated health in Sweden.* https://doi.org/10.1177/0020731416685493

14. Haapanen, M., Chanda, T., Miettinen, A., Riser, Q.H., Bartfeld, J. & Hakovirta, M. (2024). *Shared care and mothers' post-separation economic wellbeing in Finland and Wisconsin, US.* https://doi.org/10.1007/s10834-024-09947-x

15. Hakovirta, M., Meyer, D.R. & Skinner, C. (2019). *Does paying child support impoverish fathers in the United States, Finland, and the United Kingdom?* https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104485

16. Hallerbäck, M.U., Molarius, A., Karlsson, L. & Sonnby, K. (2025). *Psychological distress in single fathers and mothers – a Swedish population-based study.* https://doi.org/10.1177/14034948251332507

17. Härkönen, J., Jalovaara, M., Lappalainen, E. & Miettinen, A. (2023). *Double disadvantage in a Nordic welfare state: A demographic analysis of the single-parent employment gap in Finland, 1987–2018.* https://doi.org/10.1007/s10680-023-09651-w

18. Jaehrling, K., Kalina, T. & Mesaros, L. (2015). *A paradox of activation strategies: Why increasing labour market participation among single mothers failed to bring down poverty rates.* https://doi.org/10.1093/sp/jxu017

19. Johnsen, J.V. & Reiso, K.H. (2020). *Economic effects of workfare reforms for single mothers.* https://doi.org/10.1111/sjoe.12352

20. Kirk, N., Fritzell, S. & Burström, B. (2019). *How did employment and financial strain affect the self-rated health of lone mothers around the time of the economic crisis?* https://doi.org/10.1177/0020731419861864

21. Kühn, M., Carollo, A., Caputo, J., Ahrenfeldt, L.J. & Oksuzyan, A. (2025). *Single Parenthood, Gender, and Mortality*. https://doi.org/10.1215/00703370-12234087

22. Kühn, M., Metsä-Simola, N. & Martikainen, P. (2022). *Pathways into single motherhood, re-partnering, and trajectories of antidepressant medication purchases.* https://doi.org/10.1007/s00127-022-02371-2

Studier med rødt = dansk eller delvist dansk empirisk kontekst

Referenceliste III

23. Lárusdóttir, Í.D., Eydal, G.B. & Arnalds, Á.A. (2024). *The influence of shared parental leave and care on lone mothers' financial resources.* https://doi.org/10.1080/13668803.2022.2120383

24. Wells, M.B. & Kerstis, B. (2025). *Navigating Parenthood Alone: A mixed-method study of single fathers' experiences.* https://doi.org/10.1177/15579883251363107

25. Macassa, G., Walander, A. & Soares, J. (2013). *Violence against women in Stockholm County: Does marital status matter?* https://doi.org/10.1108/17596591311313690

26. Metsä-Simola, N., Baranowska-Rataj, A., Remes, H., Kühn, M. & Martikainen, P. (2024). *Grandparental support and maternal depression.* https://doi.org/10.1080/00324728.2023.2287493

27. Misra, J., Moller, S., Strader, E. & Wemlinger, E. (2012). *Family policies, employment and poverty among partnered and single mothers*. https://doi.org/10.1016/j.rssm.2011.12.001

28. Moilanen, S., Aunola, K., May, V., Sevón, E. & Laakso, M.L. (2019). *Nonstandard work hours and single versus coupled mothers' work-to-family conflict*. https://doi.org/10.1111/fare.12353

29. Moilanen, S., May, V., Sevón, E., Murtorinne-Lahtinen, M. & Laakso, M.L. (2020). *Displaying morally responsible motherhood.* https://doi.org/10.1332/204674319X15664893823072

30. Molander, S. (2021). *A gendered agency of good enough: Swedish single fathers navigating conflicting state and marketplace ideologies.* https://doi.org/10.1080/10253866.2019.1696316

31. Morosow, K. & Jalovaara, M. (2025). *Single and partnered mothers' labour market consequences of long family leave.* https://doi.org/10.1080/13668803.2025.2535739

32. Nieuwenhuis, R. & Maldonado, L.C. (2018). *The triple bind of single-parent families.* https://doi.org/10.2307/j.ctt2204rvq.7

33. Pronzato, C.D. (2015). *Fighting lone mothers' poverty through in-work benefits.* https://doi.org/10.1093/cesifo/ifu021

34. Roman, C. (2017). *Between money and love: Work-family conflict among Swedish low-income single mothers*. https://doi.org/10.18291/njwls.v7i3.97093

35. Salin, M., Hakovirta, M., Kaittila, A. & Raivio, J. (2023). *Single earners and carers during lockdown.* https://doi.org/10.1108/IJSSP-03-2023-0051

Referenceliste IV

36. Skubiejute, G. (2025). *The triple bind and beyond: The case of Lithuanian single mothers who migrate.* https://doi.org/10.1080/13668803.2025.2551142

37. Szelewa, D. (2013). *Gender and Class: Comparing the Situation of Single-Parent Households in Seven European Countries*. https://doi.org/10.1177/138826271301500404

38. Van de Velde, S., Bambra, C., Van der Bracht, K., Eikemo, T.A. & Bracke, P. (2014). *Keeping it in the family: The self-rated health of lone mothers in different European welfare regimes*. https://doi.org/10.1111/1467-9566.12162

39. Wallby, T., Modin, B. & Hjern, A. (2013). *Child health care utilisation in families with young or single mothers in a Swedish county*. https://doi.org/10.1177/1367493512450624

40. Zagel, H., Hübgen, S. & Nieuwenhuis, R. (2022). *Diverging trends in single-mother poverty across Germany, Sweden, and the United Kingdom*. https://doi.org/10.1093/sf/soab142

41. Härkönen, J. (2018). *Single-mother poverty: How much do educational differences in single motherhood matter? I: The Triple Bind of Single-Parent Families*.

42. Hogendoorn, B. & Härkönen, J. (2023). *Single Motherhood and Multigenerational Coresidence in Europe*.

43. Dahl, K. M., Ottosen, M. H., Grønfeldt, S. T., Eiberg, M., Bastgaard, A. K., Storgaard, C., & Sylvester Tønnesen. (2025). *Evaluering af den familieretlige reform fra 2019*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. https://www.vive.dk/da/udgivelser/evaluering-af-den-familieretlige-reform-fra-2019-dx3joqnv/

44. Ottosen, M. H., Dahl, K. M., & Boserup, B. (2017). *Forældrekonflikter efter samlivsbruddet: Karakteristika og risikofaktorer i komplekse forældreansvarssager.* VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. https://www.vive.dk/da/udgivelser/foraeldrekonflikter-efter-samlivsbruddet-mxb4eezb/

45. Ottosen, M. H. (2016). *Analyse om udviklingen i familieretlige konflikter.* VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. https://www.vive.dk/da/udgivelser/analyse-om-udviklingen-i-familieretlige-konflikter-qz58kgz8/

46. Ottosen, M. H., Liversage, A., & Olsen, R. F. (2014). *Skilsmissebørn med etnisk minoritetsbaggrund.* VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. https://www.vive.dk/da/udgivelser/skilsmisseboern-med-etnisk-minoritetsbaggrund-ozo5njvn/

Referenceliste V

47. Ottosen, M. H., & Hansen Stage, S. M. (2012). *Delebørn i tal: En analyse af skilsmissebørns samvær baseret på SFI's børneforløbsundersøgelse.* VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. https://www.vive.dk/da/udgivelser/deleboern-i-tal-yz2ro0x1/

48. Ottosen, M. H., Hansen Stage, S. M., & Jensen, H. S. (2011). *Børn i deleordninger: En kvalitativ undersøgelse.* VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. https://www.vive.dk/da/udgivelser/boern-i-deleordninger-jvn8nevm/

49. Ottosen, M. H., Andreasen, A. G., Dahl, K. M., Lausten, M., Rayce, S. B. & Tagmose, B. B. (2022). *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2022.* VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. https://www.vive.dk/media/pure/0xgg53xk/14872861

50. Forælder Fonden. (2020). *Enlige forældre i en sårbar livsposition - og deres børn. Danmark 2020 - En rapport om fondens målgruppe og deres børn.* https://foraelderfonden.dk/wp-content/uploads/2020/12/Enlige-for%C3%A6ldre-i-en-s%C3%A5rbar-livsposition-og-deres-b%C3%B8rn.-Danmark-2020.-For%C3%A6lder-Fonden-Juni-2020_.pdf

51. Mødrehjælpen. (u.å.). *Når alting hviler på én: Enlige forsørgeres rammevilkår i Danmark.* chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://moedrehjaelpen.dk/wp-content/uploads/2026/04/Analyse_Enlige-forsoergere2025.pdf

Kontakt

Rapporten er udarbejdet af M.B.C. A/S
Telefon: 3311 1101

Kronprinsessegade 54A, 3., 1306 København K

2026

Henvendelser angående rapporten kan rettes til:

Laura Juhl Madsen, Seniorkonsulent i M.B.C. A/S
Telefon: +45 28 60 84 83
E-mail: ljm@mbc.dk